

Jagna Rita Sobel

 <https://orcid.org/0000-0002-1345-703X>

Instytut Historyczny, Uniwersytet Wrocławski

Systemy sfragistyczne biskupów wrocławskich Piotra II Nowaka i Jodoka z Rożemberka

W sfragistyce niemalże od jej samych początków spotkać można sytuacje, kiedy jeden dysponent posługiwał się w czasie swojej aktywności więcej niż jednym typariuszem pieczęci¹. Zjawisko to zdefiniował w polskiej historiografii w połowie lat 90. XX wieku Zenon Piech, określając grupy takich sigillów mianem „systemu sfragistycznego”, który rozumiał jako „skoordynowany według określonych zasad układ elementów, jakimi były poszczególne pieczęcie”². Definicję tę rozszerzyli 15 lat później autorzy *Materiałów do polskiego słownika sfragistycznego*, określając system sfragistyczny jako „zbiór pieczęci należących do osoby fizycznej bądź prawnej, połączonych wzajemnymi relacjami wynikającymi z chronologii użytkowania, praktyki kancelaryjnej oraz pozycji społecznej i kompetencji prawnych dysponenta”³. Niedługo po ogłoszeniu przez Z. Piecha wspomnianego artykułu polscy sfragiści zaczęli publikować studia analizujące systemy sfragistyczne należące do różnych dysponentów. Stały się one udziałem m.in.: Piotra Dymmela⁴, Ewy

¹ W starszej literaturze wskazuje na nie m.in. W. Ewald, *Siegelkunde*, München–Wien 1972, s. 73–104.

² Z. Piech, *Średniowieczne pieczęcie tyńieckie*, w: *Benedyktyni tyńieccy w średniowieczu. Materiały z sesji naukowej. Wawel–Tyńiec, 13–15 października 1994*, red. K. Żurowska, Tyńiec – Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 1995, s. 123.

³ A. Baniecki i in., *Materiały do polskiego słownika sfragistycznego*, „Archiwista Polski” 2010, 15, 3 (59), s. 54.

⁴ P. Dymmel, *System sfragistyczny średniowiecznego Lublina. Próba rekonstrukcji*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Polskie Towarzystwo Heraldyczne Oddział w Lublinie, Lublin 1998, s. 193–215.

Syski⁵, Piotra Pokory⁶, Wojciecha Strzyżewskiego⁷, Marcina Hlebionka⁸, Ilony Matejko-Peterki⁹, Marka Adamczewskiego¹⁰, Łukasza Włodarskiego¹¹, Marcina Szymoniaka¹² czy Jagna Rity Sobel¹³.

W zarysowany nurt badawczy wpisuje się również niniejsza praca, której celem jest analiza systemów sfragistycznych dwóch wrocławskich biskupów: Piotra II Nowaka (1447–1456) oraz Jodoka z Rożemberka (1456–1467). Zaznaczyć należy, że analizie poddane w niej zostaną wszystkie używane przez nich pieczęcie. Wybór tych hierarchów nie jest przypadkowy – to oni wszak dokonali odbudowy diecezji po zawieruchach pierwszej połowy XV stulecia. W rozważaniach szczególne miejsce zajmie materialność odcisków tłoków składających się na te systemy, a więc takie cechy, jak rodzaj i barwa materiału pieczętnego czy sposób połączenia ich z dokumentami, co w efekcie pozwoli zrekonstruować zwyczajnie sigillacyjne panujące w kancelariach wspomnianych hierarchów. Odciski te są również jedynymi śladami po należących do nich typariuszach, które nie zachowały się do naszych czasów. To właśnie chronologia ich występowania pozwoli na odtworzenie ich funkcjonowania, co Tomáš Krejčík nazwał „życiem pieczęci”, rozumianym jako okres rozpoczynający się

⁵ E. Syska, *Pieczęcie Gorzowa Wielkopolskiego w średniowieczu*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2003, 10, s. 9–21.

⁶ P. Pokora, *Pieczęcie księcia opolskiego Jana zwanego Kropidło*, w: *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, DiG, Poznań–Warszawa 2006, s. 405–423.

⁷ W. Strzyżewski, *Pieczęcie administracyjne w księstwie Siedlisko-Bytom w XVIII wieku*, „Studia Lubuskie. Prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie” 2007, 3, s. 183–188.

⁸ M. Hlebionek, *O pieczęciach starosty generalnego Wielkopolski Adama Sędziwoja Czarnkowskiego*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, 2 (4), s. 11–61; Tenże, *O pieczęciach księcia Kazimierza I Konradowica*, w: *Książę Kazimierz Konradowic i Kujawy jego czasów*, red. D. Karczewski, Avalon, Kraków 2017, s. 197–227; M. Hlebionek, *Infuła i korona. Kilka uwag o pieczęciach Karola Ferdynanda Wazy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2018, 73, 1, s. 7–34; J. Bonczkowski, M. Hlebionek, *Długie życie średniowiecznych pieczęci Grudziądza. Szkic o ich historii oraz medialności*, w: *Graudentum. Studia z dziejów Grudziądza i okolic*, t. 2: *Okres wczesnonowożytny*, red. W. Sieradzan, Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu – Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Grudziądz–Toruń 2020, s. 195–221.

⁹ I. Matejko-Peterka, *System sfragistyczny księcia-biskupa Waclawa II legnickiego (1348–1419)*, „Časopis Slezského Zemského Muzea” 2013, 62, s. 37–47.

¹⁰ M. Adamczewski, *Uwagi w sprawie systemów sfragistycznych i typologii pieczęci miejskich*, w: *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, DiG, Warszawa 2015, s. 99–144.

¹¹ Ł. Włodarski, *Pieczęcie sufragana plockiego Michała z Raciąża (1496–1513). Zarys problematyki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2019, 111, s. 415–421.

¹² M. Szymoniak, *Pieczęcie w opactwach cysterskich z diecezji krakowskiej do początku czasów nowożytnych. Próba rekonstrukcji systemów sfragistycznych*, *St. Żr.* 2022, 60, s. 27–55.

¹³ J.R. Sobel, *Zmienność pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych w średniowieczu (do 1419 roku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2022, 14 (18), s. 56–82.

wraz z przekazaniem stempla dysponentowi i trwający aż do chwili jego wycofania z użytku, najczęściej (choć nie zawsze) na skutek śmierci właściciela¹⁴. Takie podejście pozwoli stworzyć niejako „biografię” owych pieczęci, zarówno tłoków, jak i wykonanych nimi odcisków. Do tego typu narracji wielokrotnie odwoływano się już w nauce, głównie w archeologii i antropologii kulturowej¹⁵. Praca ta wpisze się także w dotychczasowe badania nad sfragistyką biskupów wrocławskich w średniowieczu, które w większości koncentrują się na okresie do pontyfikatu biskupa Waclawa legnickiego, choć powstały również prace dotyczące późnego średniowiecza oraz okresu nowożytnego¹⁶. Pieczęciami należącymi do Jodoka z Rożemberka (pomijając jednak jego pieczęć *ad causas*) najszerzej zajęli się do tej pory badacze czescy – Lukáš Peška i Miroslav Svoboda¹⁷, oraz z Polski – Robert Heś¹⁸.

¹⁴ T. Krejčík, *Pečet v kultuře středověku*, Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 1998, s. 51–93.

¹⁵ I. Kopytoff, *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*, w: *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, red. M. Kempny, E. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 249–274; E. Domańska, *Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami*, „Kultura Współczesna. Teoria, interpretacje, krytyka” 2008, 3 (57), s. 9–24; D. Kobiąłka, *Biografia rzeczy jako perspektywa badawcza*, w: *Kultura materialna średniowiecza w Polsce. Materiały ze studenckiej konferencji naukowej Toruń, 24–25 kwietnia 2008 roku*, red. P. Kucypera, S. Wadyl, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2008, s. 227–239; D. Kobiąłka, *Biografia rzeczy jako sposób interpretowania roli i znaczenia dziedzictwa*, w: *Z rzeką w tle. Biografia służy katedralnej*, red. M. Kępski, Centrum Turystyki Kulturowej Trakt, Poznań 2015, s. 44–49; B. Olsen, *Kultura materialna po tekście: przywracanie obecności rzeczom*, w: *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia*, red. E. Domańska, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, s. 561–592; I. Bryniarski, *De-antropocentryzacja antropologii. Wstęp do biografii rzeczy*, „Tematy z Szewskiej” 2016, 1 (17), s. 15–23.

¹⁶ M. Gumowski, *Pieczęcie śląskie do końca XIV w.*, w: *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936 [reprint: Kraków 2013], s. 304–313; M. Gumowski, *Monety, medale i pieczęcie Karola Ferdynanda Wazy*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1965, 9, 1, s. 23–45; R. Żerelik, *Kancelaria biskupów wrocławskich do 1301 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991, *passim*; M. Kaganiec, *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Muzeum Śląskie, Katowice 1992, s. 159–160; A. Tarnas-Tomczyk, *Zapomniana pieczęć biskupa wrocławskiego Nankera*, w: *Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie*, red. K. Bobowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, s. 152–162; B. Marcisz[-Czapla], M. Karnicka, *Biskupstwo wrocławskie w numizmatyce i sfragistyce*, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław [1997], [s. 10–13]; P.J. Józwiak, *Pieczęcie biskupów wrocławskich do 1376 r.*, w: *Studia historycznoprawne*, red. A. Konieczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 25–56; B. Marcisz-Czapla, *Tłoki pieczętne i pieczęcie kościelne z terenu Śląska*, w: *Gloria Deo. Rzemiosło sakralne*, t. 2, red. M. Korżel-Kraśna, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 191–210; I. Matejko-Peterka, *System sfragistyczny...*

¹⁷ L. Peška, M. Svoboda, *Příspěvek k problematice pečeti johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity” 1999, 46, s. 59–62.

¹⁸ R. Heś, *Joannici na Śląsku w średniowieczu*, Avalon, Kraków 2007, s. 418.

Zanim przejdziemy do omawiania systemów sfragistycznych interesujących nas biskupów, przyjrzyjmy się najpierw ich sylwetkom. Pierwszy z nich, Piotr Nowak, nie wywodził się – jak podaje Jan Długosz – z warstwy chłopskiej („ex plebe humili”)¹⁹, lecz ze zubożałej rodziny szlacheckiej o mieszczańskich korzeniach z biskupiego księstwa nyskiego, co dowodnie wykazała Ewa Wólkiewicz²⁰. Jego herb wyobrażał srebrną różę w czerwonym polu²¹, która widniała na należących doń pieczęciach, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. W młodości wyjechał na studia prawa kanonicznego do Wiednia, które ukończył ze stopniem doktora dekretów²². Po powrocie na Śląsk objął urząd kanclerza na dworze biskupa Konrada²³. Król czeski Albrecht II Habsburg mianował Nowaka w 1438 roku swoim kapelanem²⁴. W latach 1437–1445 pełnił funkcję biskupiego sędziego jako oficjał wrocławski²⁵, z kolei w latach 1444–1445 i w roku 1447 piastował urząd administratora diecezji²⁶. W 1443 roku, po rezygnacji Mikołaja Gramisa, objął godność prepozyta wrocławskiej kapituły świętojańskiej²⁷. Równolegle pracował również jako pleban – kolejno we Wleniu, w Jeleniej Górze i Nysie²⁸. Dnia 5 września 1447 roku kanonicy wrocławskiej kapituły katedralnej wybrali go na ordynariusza diecezji, przedstawiając mu równocześnie tzw. kapitulację wyborczą, „zobowiązującą

¹⁹ M.L. Wójcik, *Biskupi wrocławscy w opinii Jana Długosza*, w: *Duchowieństwo i laicy*, red. A. Wałkowski, Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin, Warszawa 2010, s. 220. Za Długoszem informację o chłopskich korzeniach Piotra Nowaka podawali przez lata liczni badacze: W. Urban, *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 1959, s. 203; R. Heck, *Piotr Nowak*, w: PSB, t. 26/1, z. 108, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 380; K. Dola, *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983, s. 376; Tenże, *Dzieje Kościoła na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze*, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1996, s. 124; H. Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)*, Wydawnictwo NOTA, Gliwice 1993, s. 288; J. Mandziuk, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze*, cz. 3: *1417–1520*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005, s. 109.

²⁰ E. Wólkiewicz, *Ex plebe humili? O pochodzeniu i rodzinie biskupa wrocławskiego Piotra Nowaka (1448–1456)*, *Rocz. Hist.* 2004, 70, s. 183–196.

²¹ Tamże, s. 185.

²² J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 109.

²³ Tamże; E. Wólkiewicz, *Proletariusze modlitwy? Drogi karier, finanse i kultura materialna niższego kleru w średniowiecznej Nysie*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2020, s. 206.

²⁴ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 109; E. Wólkiewicz, *Proletariusze modlitwy...*, s. 206.

²⁵ E. Wólkiewicz, *Kariery „w cieniu katedry”. Oficjałowie wrocławscy w średniowieczu*, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. A. Gąsiorowski, G. Rutkowska, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, Warszawa–Poznań 2015, s. 306.

²⁶ E. Wólkiewicz, *Proletariusze modlitwy...*, s. 206.

²⁷ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 109–110.

²⁸ E. Wólkiewicz, *Proletariusze modlitwy...*, s. 206.

go – jak pisze ksiądz Józef Mandziuk – do konsultowania się z kapitułą we wszystkich ważnych sprawach biskupstwa, do szanowania uprawnień kanoników, do maksymalnego ograniczania wydatków na służby, wyjazdy itd.”²⁹. Będąc zwolennikiem idei koncyliaryzmu, Nowak postanowił nie powiadamiać papieża o swojej elekcji, lecz zgodnie z ustawodawstwem soboru bazylejskiego zwrócił się z prośbą o zatwierdzenie wyboru do metropolity gnieźnieńskiego Wincentego Kota. Sakrę biskupią przyjął z rąk sufragana gnieźnieńskiego Jana II Tylemanna, co nie spotkało się, rzecz jasna, z aprobatą papieża Mikołaja V. Jesienią 1448 roku, po intensywnych zabiegach w Rzymie, papieski legat Jan Chrzyciel zatwierdził wybór Piotra Nowaka³⁰. Jako biskup stanął on przed zadaniem odbudowy gospodarczej diecezji po latach wojen husyckich, a także wyprowadzenia jej z długów zaciągniętych przez poprzednika na urządzie, tj. księcia Konrada oleśnickiego³¹. Zabiegał również o podniesienie poziomu życia moralnego śląskiego kleru³². Zmarł 6 lutego 1456 roku w Otmuchowie³³.

Po śmierci Nowaka członkowie kapituły katedralnej stanęli przed koniecznością wyboru nowego biskupa. Swoje stanowisko zajął w tej sprawie sam król czeski Władysław Pogrobowiec, polecając kanonikom osobę Jodoka, syna Ulryka z Rožemberka, przywódcy stronnictwa katolickiego w Czechach³⁴. Na niego też w dniu 8 marca 1456 roku padł wybór kapituły. Jodokowi, podobnie jak jego poprzednikowi, również przedstawiono kapitulację wyborczą. Przed sakrą, którą przyjął dopiero 11 września 1457 roku, konieczne okazało się uzyskanie od papieża dyspensy z powodu nieposiadania przez elekta wieku kanonicznego, wynoszącego 30 lat³⁵. Nowy biskup urodził się bowiem w 1430 roku³⁶. Być może w roku 1450, jeszcze w czasie studiów na uniwersytecie w Pradze, Jodok otrzymał z rąk Mikołaja V nominację na prepozyta praskiej kapituły, przy czym należy podkreślić, że nie miał wówczas jeszcze nawet święceń kapłańskich, które przyjął dopiero 23 sierpnia 1453 roku³⁷. Już jednak rok wcześniej, w roku 1452, został wybrany wielkim przeorem joannitów z siedzibą w Strakonicach. Jako ordynariusz diecezji wrocławskiej prowadził początkowo ugodową politykę z królem czeskim Jerzym z Podiebradów, będącym zwolennikiem husytyzmu, czym naraził się kapitule oraz wrocławskiej

²⁹ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 108.

³⁰ Tamże, s. 108–109.

³¹ Tamże, s. 112. O staraniach tych wspomina również Długosz, zob. M.L. Wójcik, *Biskupi wrocławscy...*, s. 220–221.

³² J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 110.

³³ Tamże, s. 113.

³⁴ P. Juřík, *Rožmberkové. První po českém králi*, Universum, Praha 2020, s. 64.

³⁵ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 114; P. Juřík, *Rožmberkové...*, s. 65.

³⁶ W. Urban, *Szkice z dziejów diecezji wrocławskiej. Biskup Jodok z Rosenbergu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1965, 3/2, s. 385.

³⁷ Tamże.

radzie miejskiej. Jak sądzi ksiądz J. Mandziuk, „na postawę taką miały wpływ pochodzenie czeskie i czeski patriotyzm”³⁸. We wrześniu 1458 roku wyruszył biskup Jodok do Rzymu, aby rozeznac się w stosunku nowo wybranego papieża Piusa II do czeskiego władcy. W Wiecznym Mieście przebywał przez kilka miesięcy, nie utrzymując w tym czasie kontaktów z Wrocławiem. Po powrocie, jesienią 1459 roku, nadal przekonywał radę miejską do posłuszeństwa wobec Podiebrada. Dopiero gdy papież Paweł II zwolnił czeskich poddanych od przysięgi wierności wobec króla, przystąpił, acz niechętnie, do wojny z nim³⁹. Zmarł w Nysie 12 grudnia 1467 roku, według Jana Długosza z powodu kamicy nerkowej⁴⁰. Herbem Jodoka była właściwa średniowiecznym Rożemberkom czerwona, pięciopłatkowa róża w srebrnym polu⁴¹.

Przeprowadzona kwerenda wykazała, że Piotr Nowak posługiwał się pięcioma typami pieczęci: osobistą, oficjalatą, administracyjną biskupstwa wrocławskiego oraz dwoma sigillami biskupimi.

Chronologicznie najwcześniejszy zachowany odcisk należący do Piotra Nowaka, z 29 maja 1440 roku, został wykonany przy użyciu pieczęci osobistej⁴². Odciski tego samego stempla wiszą jeszcze przy dwóch dyplomach – z 6 lutego 1442 roku⁴³ oraz 21 lipca 1447 roku⁴⁴. To niewielkie, okrągłe *sigillum* o średnicy 29 mm wyobraża herb rodowy dysponenta, tj. pięciopłatkową różę położoną na tarczy herbowej. Nad tarczą widnieje popiersie św. Jana Chrzciciela, trzymającego na lewej ręce Baranka Bożego (*Agnus Dei*) otoczonego nimbem (fot. 1). Mamy tu zatem do czynienia z typem pieczęci herbowej, ale i hagiograficznej, po który chętnie sięgali w swojej sfragistyce kanonicy i biskupi oficjałowie⁴⁵. Wybór św. Jana Chrzciciela odwoływał się do ikonografii diecezjalnej – wspomniany święty jest wszak patronem wrocławskiej katedry – i z pewnością poddyktowany był faktem piastowania przez Piotra Nowaka centralnych urzędów diecezjalnych: od 1437 roku oficjała wrocławskiego, a od 1443 roku prepozyta kapituły katedralnej. Nie znajdziemy jednak odniesienia do nich w otokowej legendzie, zapisanej typową dla sfragistyki tego czasu minuskułą gotycką, któ-

³⁸ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 115.

³⁹ W. Urban, *Szkice z dziejów...*, s. 400–407; J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 115–117; P. Juřík, *Rožmberkové...*, s. 65–66.

⁴⁰ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 117; M.L. Wójcik, *Biskupi wrocławscy...*, s. 223.

⁴¹ P. Juřík, *Rožmberkové...*, s. 32.

⁴² Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej: AAd. Wr.), Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 29 V 1440.

⁴³ AP Wrocław, Rep. 102, nr 683 (684).

⁴⁴ Tamże, nr 700 (701).

⁴⁵ E. Kozaczekiewicz, *Ikonoграфия średniowiecznych pieczęci krakowskich kanoników katedralnych*, w: *Kultura religijna i społeczna Małopolski od XIII do XVI wieku*, red. W. Szymborski, J. Koziół, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2011, s. 128; E. Knappek, *Średniowieczne i wczesnonowożytne pieczęcie oficjałów i wikariuszy generalnych krakowskich*, w: *Dawne pieczęcie...*, s. 299–300, 303–307.

ra brzmi: + s • petri • nowag decretorum doctoris ⁴⁶. Redukcja tytułatury jedynie do tytułu naukowego pozwalała używać pieczęci przez kolejne lata bez konieczności jej wymiany lub aktualizacji wraz z nowymi stanowiskami zajmowanymi w kościelnej hierarchii⁴⁷. Może ona również wskazywać w przybliżeniu na czas, kiedy Nowak zlecił jej sporządzenie złotnikowi. Musiało się to wydarzyć już po uzyskaniu przez niego tytułu doktora dekretów, czyli w drugiej połowie lat 30. XV stulecia. Możemy jednak tę datę jeszcze dokładniej sprecyzować. Z okresu przed objęciem przez Piotra Nowaka stolca biskupiego znamy bowiem pięć wystawionych przez niego dokumentów z koroboracjami zapowiadającymi użycie „sigillum nostrum”, które jednak nie zachowały się do naszych czasów⁴⁸. To samo określenie spotykamy w dwóch z trzech wspomnianych dyplomów (w dokumencie z 21 lipca 1447 roku zastosowano liczbę pojedynczą „sigillum meum”), przy których pieczęcie osobiste Nowaka się zachowały. Jest to o tyle istotne, że w dokumentach opatrzonych pieczęciami oficjalatu i administracyjnymi diecezji, o czym szerzej mowa będzie dalej, są one wymienione z nazwy. Możemy zatem z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że wszystkie dokumenty Nowaka sprzed jego elekcji na urząd biskupa zapowiadające użycie „sigillum nostrum/meum” uwierzytelniała jego pieczęć osobista. Najstarszy taki dyplom wystawiono 27 kwietnia 1438 roku, co wyznaczać może *terminus ante quem* sporządzenia interesującego nas typariusza⁴⁹. Ustalenie dokładnego *terminum post quem* jest niestety niemożliwe, gdyż nie znamy daty dziennej promocji doktorskiej Piotra Nowaka.

Z dostępnych źródeł wiadomo, że pieczęcią osobistą duchowny posłużył się co najmniej osiem razy, przy czym do dziś zachowały się – jak już wspomniano – tylko trzy odciski. W uwierzytelnionych nią dokumentach, wystawionych pomiędzy 27 kwietnia 1438 roku a 19 stycznia 1441 roku, Piotr tytułował się jako „decretorum doctor, custos, canonicus et officialis Wratislaviensis”⁵⁰, zaś później, od 23 stycznia 1442 roku do 7 maja 1444 roku – jako „decretorum

⁴⁶ Treść napieczętych legend przytaczam, opierając się na zasadach sformułowanych w publikacji: *Zasady transkrypcji inskrypcji napieczętych*, w: *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, red. P. Gut, M. Hlebionek, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020, s. 159–163.

⁴⁷ Podobne zjawisko w przypadku piętnastowiecznych sigillów kanoników krakowskich zaobserwowała Elżbieta Knapek, zob. Taż, *Średniowieczne i wczesnonowożytne pieczęcie...*, s. 302.

⁴⁸ AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 4 III 1440; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2192, 2566, 2723, 2906.

⁴⁹ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2192.

⁵⁰ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 29 V 1440; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 4 III 1440; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2192, 2566.

doctor, prepositus, canonicus et officialis Wratislaviensis”⁵¹. Interesujący na tym tle jest ostatni dyplom uwierzytelniony pieczęcią osobistą Nowaka – z 21 lipca 1447 roku, w którego intytulacji nazwany on został plebanem nyskim („plebanus in Nissa”)⁵². Być może właśnie brak korelacji intytulacji z legendą pieczęci tytułującej duchownego doktorem dekretów wymusił podkreślenie osobistego charakteru *sigillum* poprzez zapowiedzenie w koroboracji użycia „sigillum meum”. Wszystkie osiem pieczęci było lub jest przywieszonych na pergaminowym pasku. Spośród trzech zachowanych odcisków dwa wykonano w wosku barwy naturalnej⁵³, zaś jeden – w czerwonej⁵⁴.

Równocześnie z pieczęcią osobistą używał Piotr Nowak *sigillum* wiążące się ze sprawowanym przez niego w latach 1437–1445 urzędem biskupiego oficjała. Ten ostroowalny typariusz o wymiarach 60 na 34 mm wyobrażał stojącą postać św. Jana Chrzciciela z brodą i promienistym nimbem wokół głowy, ubranego w długą, pofałdowaną szatę. Patron wrocławskiej katedry trzyma w lewej ręce Baranka Bożego otoczonego nimbem, zaś prawą wskazuje na Niego. Stopy świętego zasłania zachodząca na otok tarcza herbowa z herbem diecezji – sześcioma liliami w układzie 3:2:1. Wolne przestrzenie pola wyobrażeniowego wypełniają drobne gwiazdki (fot. 2). Biegnący dookoła tekst minuskulej legendy brzmi: * + s + officiolatus + * / * + wratislaviensis + * /. Była to zatem pieczęć urzędu, a nie osoby. W latach 1437–1445 Nowak opatrzył nią co najmniej piętnaście dyplomów⁵⁵, z których przy dziewięciu odciski zachowały się do dzisiaj⁵⁶. Użycie ich zostało zapowiedziane w koroboracjach (oprócz dwóch dokumentów pozbawionych tej formuły⁵⁷), w których pieczęć ta okreś-

⁵¹ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2723, 2906; Rep. 102, nr 683 (684).

⁵² AP Wrocław, Rep. 102, nr 700 (701).

⁵³ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 29 V 1440; AP Wrocław, Rep. 102, nr 683 (684).

⁵⁴ AP Wrocław, Rep. 102, nr 700 (701).

⁵⁵ AAd. Wr., Dokumenty kolegiaty Świętego Krzyża, 5 V 1445; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 11 XII 1439; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AAA 24, R 92; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 31 III 1441, 14 X 1445; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989; Rep. 55, nr 61 (123); Rep. 57, nr 135 (182a); Rep. 58, nr 339 (336); Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223); Rep. 96, nr 7 (11); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72); Národní archiv v Praze (dalej: NA Praha), Maltézští rytíři – české velkopřevorství (dalej: ŘM), nr 34.

⁵⁶ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AAA 24, R 92; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 X 1445; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989; Rep. 58, nr 339 (336); Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72); NA Praha, ŘM, nr 34.

⁵⁷ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AAA 24; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989. Należy w tym miejscu odnotować, że w intytulacjach obu tych dokumentów Nowak nazwany jest oficjałem.

lana była jako m.in.: „sigillum officiolatus Wratislaviensis”⁵⁸, „sigillum nostri officiolatus officii”⁵⁹ czy „nostri officiolati Wratislaviensis sub sigillo”⁶⁰. Z dzieł zachowanych odcisków zdecydowana większość, bo aż sześć, wykonana została w wosku barwy czerwonej⁶¹, jeden – w wosku naturalnym⁶², a dwa zostały wyciśnięte na papierze na podkładzie woskowym⁶³. Spośród wszystkich piętnastu dokumentów uwierzytelnionych *sigillum* oficjalatu przez Piotra Nowaka do jedenastu z nich odciski przywieszane zostały za pomocą pergaminowych pasków⁶⁴, w dwóch przypadkach – jak już zaznaczono – pieczęć była wyciśnięta bezpośrednio na dyplomie⁶⁵, a w jednym – połączona z dokumentem za pomocą sznurów, o czym świadczą już dziś wyłącznie okrągłe wycięcia na plicie⁶⁶. W jednym przypadku nie znamy sposobu łączenia odcisku z dokumentem⁶⁷.

Życie tej pieczęci nie kończy się jednak wraz z opieczętowaniem nią dokumentu z 14 października 1445 roku, w którym Piotr Nowak po raz ostatni tytułowany jest oficjałem wrocławskim⁶⁸. Ponieważ była ona pieczęcią urzędu, a nie sprawującej go osoby, zapewne przejął ją po Nowaku jego następca Henryk Roraw, występujący jako nowy oficjał zaledwie pięć dni później, 19 października⁶⁹. Nie zachowały się jednak żadne opieczętowane przez niego dokumenty. Badacze dysponują za to dyplomami jego następcy, Mikołaja Lobina, który jako oficjał poświadczony jest od 21 października 1446 roku⁷⁰. Również i on posługiwał się owym *sigillum*, którego odciski wiszą przy dokumentach

⁵⁸ AAd. Wr., Dokumenty kolegiaty Świętego Krzyża, 5 V 1445; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 11 XII 1439; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 31 III 1441, 14 X 1445; AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72).

⁵⁹ AP Wrocław, Rep. 55, nr 61 (123).

⁶⁰ AP Wrocław, Rep. 58, nr 339 (336).

⁶¹ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, R 92; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 X 1445; AP Wrocław, Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72); NA Praha, ŘM, nr 34.

⁶² AP Wrocław, Rep. 58, nr 339 (336).

⁶³ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AAA 24; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989.

⁶⁴ AAd. Wr., Dokumenty kolegiaty Świętego Krzyża, 5 V 1445; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 11 XII 1439; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, R 92; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 31 III 1441, 14 X 1445; AP Wrocław, Rep. 55, nr 61 (123); Rep. 58, nr 339 (336); Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72); NA Praha, ŘM, nr 34.

⁶⁵ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, AAA 24; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989.

⁶⁶ AP Wrocław, Rep. 57, nr 135 (182a).

⁶⁷ AP Wrocław, Rep. 96, nr 7 (11).

⁶⁸ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 X 1445.

⁶⁹ E. Wólkiewicz, *Kariery „w cieniu katedry”...*, s. 306.

⁷⁰ Tamże.

z pierwszych lat jego urzędowania⁷¹. Musiał on jednak niekiedy używać go nowemu biskupowi, znamy bowiem dwa przypadki jego wykorzystania przez Piotra Nowaka już po elekcji na biskupa w dniu 5 września 1447 roku. Wykonany tym typariuszem w naturalnym wosku odcisk odnajdujemy przy pierwszym dyplomie wystawionym przez nowego ordynariusza 7 grudnia 1447 roku⁷². Istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo, że w tym momencie duchowny nie posiadał jeszcze biskupich pieczęci. Świadczy o tym odnotowanie nadzwyczajności użycia stempla oficjalatu w koroboracji tego dokumentu o treści: „*nostris officialatus Wratislaviensis pro hac vice* [wyróżn. – J.R.S.] *sub sigillo*”⁷³. O fakcie pierwszego opieczętowania pisma pieczęcią biskupią (nie wiadomo, czy większą, czy mniejszą) dowiadujemy się dopiero z dyplomu z 22 stycznia 1448 roku, przy którym odcisk nie dochował się do naszych czasów⁷⁴.

Drugi przypadek użycia przez biskupa Piotra Nowaka pieczęci oficjalatu wiąże się z dokumentem z 6 czerwca 1448 roku, w którym mianuje on Mikołaja Brockendorf altarzystą ołtarza Świętej i Niepodzielnej Trójcy oraz św. Małgorzaty i św. Anny w brzeskim kościele św. Mikołaja⁷⁵. Opatrzanie go *sigillum* urzędu oficjalatu, którego odcisk się nie zachował, zostało zapowiedziane w koroboracji, jednak bez żadnych zastrzeżeń czy komentarzy: „*officialatus Wratislaviensis pro presenti sub sigillo*”⁷⁶. W treści dyplomu nie występuje też ówczesny oficjał Mikołaj Lobin. Nie sposób wobec tego ustalić, co skłoniło Nowaka do posłużenia się właśnie tym tłokiem.

Jako jeden z administratorów diecezji w latach 1444–1445 i w roku 1447 posługiwał się Piotr Nowak również pieczęcią administracyjną biskupstwa wrocławskiego. Jej użycie zostało odnotowane w czterech dokumentach⁷⁷, ale tylko przy dwóch dochowały się jej odciski⁷⁸. Wszystkie omawiane dyplomy wystawiane były kolektywnie przez trzech lub czterech administratorów diecezji, którymi oprócz Nowaka byli: archidiakon Otto Bees (w dokumentach z 10 listopada 1444 roku, 21 grudnia 1444 roku i 19 sierpnia 1445 roku⁷⁹), scholastyk i doktor dekretów Franciszek Woiczdorf (w dokumentach z 10 listopada 1444

⁷¹ AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 713 (U 771); Rep. 1b, Dokumenty księstwa wrocławskiego, nr 376 (505); Rep. 66, nr 582 (567); Rep. 71, nr 70 (68); Rep. 83, nr 219 (232); Rep. 91, nr 505 (509).

⁷² AP Wrocław Oddział w Legnicy (dalej: AP Legnica), Dokumenty miasta Legnicy, nr 417.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ AP Wrocław, Rep. 4f, nr 218 (85e).

⁷⁵ AP Wrocław, Rep. 68, nr 137 (271).

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034, 3054; Rep. 102, nr 694 (695).

⁷⁸ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Rep. 102, nr 694 (695).

⁷⁹ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034; Rep. 102, nr 694 (695).

roku, 21 grudnia 1444 roku, 19 sierpnia 1445 roku i 26 września 1445 roku⁸⁰) oraz magister Johannes Sueschewicz (w dokumentach z 19 sierpnia 1445 roku i 26 września 1445 roku⁸¹). Użycie pieczęci zapowiadały zawsze koroboracje: „administracionis ecclesie Wratislaviensis sub sigillo”⁸², „sigilli atque administracionis ecclesie Wratislaviensis”⁸³ i „sigillum nostre administracionis”⁸⁴. Stempel ten miał ostroowalny kształt i wymiary 50 na 35 mm. Wyobrażał głowę św. Jana Chrzciciela na misie, a więc także odwoływał się do patrona wrocławskiej diecezji (fot. 3). Oba zachowane do dziś odciski, wykonane w niebarwionym wosku i połączone z dokumentami za pomocą pergaminowych pasków, są niestety dość mocno zatarte, co uniemożliwia pełne odczytanie treści obiegającej wyobrażenie i zapisanej minuskulą gotycką otokowej legendy, której incipit brzmi: + s administracionis [...]. Dwa odciski, które nie dotrwały do naszych czasów, przywieszono były na sznurach – w jednym przypadku świadczą o tym wyłącznie pozostałe po nich okrągłe dziurki⁸⁵, w drugim, dzięki zachowaniu się nici, wiadomo, że miały one kolor żółto-zielony⁸⁶.

W okresie przed objęciem stolca biskupiego posługiwał się zatem Piotr Nowak co najmniej trzema typariuszami: osobistym oraz dwoma urzędowymi – oficjalatu i administracyjnym diecezji wrocławskiej. Możemy dostrzec wyraźną specyfikację w używaniu poszczególnych stempli do uwierzytelniania dokumentów o określonym rodzaju treści. Choć w prawie wszystkich dyplomach opatrzonych *sigillum* osobistym Nowak tytułował się oficjałem wrocławskim (oprócz pisma z 21 lipca 1447 roku⁸⁷), to różnią się one sprawami, których dotyczą, od dokumentów opieczetowanych pieczęcią oficjalatu. Pierwsze z wymienionych regulowały sprawy altarii, jak: mianowanie altarzystów, prezentacja kandydata do ministerium ołtarzowego czy nadanie ołtarza⁸⁸. Wyjątkiem na ich tle jest dokument wystawiony w 1447 roku, w którym Piotr Nowak, jako pleban nyski, potwierdza dokonanie przez Henryka Wescok z synem Jakubem z Regulic transakcji sprzedaży połowy grzywny czynszu rocznego z ich domu w Regulicach Janowi Zalfeld⁸⁹. Z kolei dyplomy uwierzytel-

⁸⁰ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034, 3054; Rep. 102, nr 694 (695).

⁸¹ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034, 3054.

⁸² AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Rep. 102, nr 694 (695).

⁸³ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034.

⁸⁴ Tamże, nr 3054.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Tamże, nr 3034.

⁸⁷ AP Wrocław, Rep. 102, nr 700 (701).

⁸⁸ AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 4 III 1440; Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 29 V 1440; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2192, 2566, 2723, 2906; Rep. 102, nr 683 (684).

⁸⁹ AP Wrocław, Rep. 102, nr 700 (701).

nione *sigillum* urzędu oficjalskiego dotyczyły takich spraw, jak: potwierdzenie zeznań, rozstrzygnięcia sporów, zapisy dóbr, nadania pełnomocnictw, nałożenie klątwy, mianowania altarzystów czy transumpcji bulli papieskiej, a więc ściśle łączyły się z sądowniczymi uprawnieniami biskupiego oficjale⁹⁰. Spraw altarii, jak: udzielenie inwestytury na posiadanie ołtarza, patronatu ołtarza i zezwolenia na przeniesienie ołtarza, dotyczyły również dokumenty opatrywane pieczęcią administracyjną biskupstwa wrocławskiego⁹¹. Oprócz nich *sigillum* tym opieczętowano jeszcze dyplom odnoszący się do mianowania plebana w Wiązowie⁹².

Z chwilą elekcji na stolicę biskupią we Wrocławiu w dniu 5 września 1447 roku stanął Piotr Nowak przed koniecznością sprawienia sobie nowych pieczęci do uwierzytelniania dokumentów jako ordynariusz wrocławski. Przygotowanie ich musiało zająć trochę czasu, gdyż pierwszy dyplom wystawiony przez niego w nowej roli 7 grudnia opatrzony został jeszcze – jak już powiedziano – pieczęcią oficjalu⁹³. O istnieniu większej pieczęci biskupiej dowiadujemy się z pisma z 22 stycznia 1448 roku. Jego koroboracja zapowiada przywieszenie większych pieczęci biskupa i wrocławskiej kapituły katedralnej („sigilla maiora nostrum et dicti Capituli Wratislaviensis”), których odciski nie dochowały się do naszych czasów⁹⁴. Skoro mowa w nim jest o pieczęci większej, to znaczy, że w użyciu musiała już być wówczas także pieczęć mniejsza. Być może to nią właśnie opieczętowano drugi dokument wystawiony tego samego dnia, którego koroboracja nie dookreśla przywieszonych doń typów sigilów biskupa i kapituły („sigilla nostrum et capituli nostri Wratislaviensis”)⁹⁵. Przesłanki te wskazują, że obie pieczęcie sporządzono niedługo po sobie lub nawet równocześnie⁹⁶.

Stempel pieczęci większej biskupa Piotra Nowaka ma ostroowalny kształt o wysokości 90 i szerokości 53 mm. Ukazuje postać ordynariusza w szatach pontyfikalnych z infułą na głowie, zasiadającego na tronie skrzyniowym. Prawą dłoń wznosi on w geście błogosławieństwa, w lewej trzyma pastorał zakończony krzywaśnią z drobnymi wypustkami. Nad głową biskupa rozciąga się niewielki łuk architektoniczny, nad którym widoczne jest popiersie

⁹⁰ AAd. Wr., Dokumenty kolegiaty Świętego Krzyża, 5 V 1445; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 11 XII 1439; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2989; Rep. 55, nr 61 (123); Rep. 57, nr 135 (182a); Rep. 58, nr 339 (336); Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223); Rep. 96, nr 7 (11); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72); NA Praha, ŘM, nr 34.

⁹¹ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3034, 3054.

⁹² AP Wrocław, Rep. 102, nr 694 (695).

⁹³ AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 417.

⁹⁴ AAd. Wr., Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 22 I 1448.

⁹⁵ AP Wrocław, Rep. 4f, nr 218 (85e).

⁹⁶ Por. Z. Piech, *Średniowieczne pieczęcie tynieckie...*, s. 128.

św. Jana Chrzyciela, trzymającego w lewej ręce Baranka Bożego otoczonego nimbem, a prawą wskazującego na Niego. Całość wyobrażenia wieńczą rozbudowane elementy architektoniczne utrzymane we właściwym epoce stylu gotyckim, zakończone licznymi pinaklami. Symetrycznie po obu stronach biskupa umieszczono dwie tarcze herbowe trzymane przez dwie postacie (aniołów?). Na tarczy po prawej (heraldycznie) stronie widoczne jest godło diecezji wrocławskiej – sześć lilii w układzie 3:3, zaś na tej po lewej – orzeł Piastów dolnośląskich z przepaską na piersi i skrzydłach. Poniżej stóp ordynariusza umieszczono jeszcze trzecią tarczę – z rodowym godłem Nowaka, czyli pięciopłatkową różą (fot. 5). Wyobrażenie okala minuskulna legenda o treści: + petri * Dei gratia / episcopi + wratislaviensis.

Koncepcja ikonograficzna tego *sigillum* jest ewidentnym nawiązaniem do kompozycji przedstawień z większych pieczęci księcia Waława legnickiego, poprzednika Piotra Nowaka na wrocławskim stolcu biskupim, oraz Jana zwanego Kropidło, opolskiego księcia na biskupim tronie we Włocławku. Podobieństwo obu wymienionych pieczęci dostrzegli już ich badacze, P. Pokora i I. Matejko-Peterka, przypuszczając, że mogły powstać nawet w tym samym warsztacie złotniczym⁹⁷. Ową supozycję można by teoretycznie rozszerzyć także na pieczęć Nowaka. Należy mieć jednak na względzie, że Waław objął wrocławski tron biskupi w 1382 roku, więc 65 lat przed Nowakiem, zaś Jan Kropidło – włocławski – w 1402 roku, a zatem 45 lat przed Nowakiem. Nie wydaje się, aby ten sam warsztat, rzekomo wspólny dla pieczęci obu wymienionych hierarchów, wytworzył po tylu latach również *sigillum* Piotra Nowaka. Dostrzegalna jest natomiast pewna trwałość kulturowa kompozycji ikonograficznej z pieczęci Waława, polegająca na przedstawieniu postaci biskupa w towarzystwie świętego patrona diecezji oraz herbów: diecezjalnego, ziemskiego i osobistego. Rzecz znamienna, że motyw ten dotyczy pieczęci biskupów związanych ze Śląskiem pochodzeniem i/lub diecezją. Zjawisko to wymaga dalszych wyjaśnień na temat jego powstania i trwałości, co umożliwią dopiero szerszej zakrojone badania nad śląską sfragistyką biskupią w późnym średniowieczu.

Koroboracje dokumentów opatrzonych większą pieczęcią biskupa Nowaka z reguły wskazywały na jej miejsce w systemie sfragistycznym biskupiej kancelarii. Nazywano ją najczęściej „sigillum nostrum maius”⁹⁸ czy „unsir Ingesigel das groste”⁹⁹. Spotykamy jednak również określenia nieprecyzyjne jej rozmiaru i rangi prawnej, jak „sigillum nostrum”¹⁰⁰. Spośród 59 opatrzonych tym *sigillum* dokumentów do 31 jego odcisk przywieszony został za pomocą

⁹⁷ P. Pokora, *Pieczęcie księcia...*, s. 414–415; I. Matejko-Peterka, *System sfragistyczny...*, s. 40–41.

⁹⁸ AP Wrocław, Rep. 102, nr 701 (702).

⁹⁹ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 7 I 1456.

¹⁰⁰ AAd. Wr., Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 2 IX 1449.

pergaminowych pasków¹⁰¹, do 27 – sznurów (w tym 23 razy jedwabnymi sznurami biało-czerwonymi¹⁰², raz sznurami czerwonymi¹⁰³, a w trzech przypadkach pozostały po nich jedynie okrągłe dziurki¹⁰⁴), zaś zniszczenia jednego pergaminu uniemożliwiają określenie sposobu jego przywieszenia¹⁰⁵. Natomiast spośród 32 zachowanych oryginalnych odcisków 31 sporządzonych zostało w wosku naturalnym¹⁰⁶, a tylko jeden w wosku barwy czerwonej¹⁰⁷.

Mniejsza pieczęć biskupa Piotra Nowaka ma z kolei kształt okrągły i średnicę 40 mm. Jest to pieczęć herbowa z wyeksponowaną w polu wyobrażeniowym tarczą herbową dzieloną w krzyż. W jej pierwszym polu umieszczono herb Piastów dolnośląskich, a więc orła z przepaską na piersiach i skrzydłach, w polach drugim i trzecim – herb diecezji wrocławskiej w postaci sześciu lilii heraldycznych w układzie 3:3, natomiast w polu czwartym – pięciopłatkową różę, będącą osobistym (rodowym) herbem hierarchy (fot. 4). Jak nietrudno dostrzec, wyobrażenie to koresponduje z kompozycją heraldyczną z pieczęci większej. Wolne przestrzenie pola wyobrażeniowego wokół tarczy wypełniają gałązki, zaś samą tarczę wieńczy zachodząca na otok legendy krzywaśń biskupiego pastorału zwrócona (heraldycznie) w lewą stronę. W otoku obiegającym

¹⁰¹ AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 22 I 1449, 27 XI 1450; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 92, HH 38, Q 21, QQ 17; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 3 VI 1448 (I); 3 VI 1448 (II), 3 VI 1448 (III), 29 VIII 1448, 2 IX 1448 (I), 2 IX 1448 (II), 7 I 1449, 29 VIII 1449, 1 IX 1449 (I), 1 IX 1449 (II), 17 XI 1449, 18 XI 1450, 24 VII 1451, 16 X 1451, 29 VIII 1453, 30 VIII 1453, 1 VI 1455, 21 XII 1455, 7 I 1456; Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 22 I 1448, 22 I 1449, 2 IX 1449; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 762 (U 831); Rep. 64, nr 33 (31); Rep. 102, nr 701 (702).

¹⁰² AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 85, R 59, S 36; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 IV 1452, 14 II 1453, 4 VI 1453 (II); Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 13 IV 1451; Dokumenty parafii w Głogowie, 26 VI 1449, 14 XII 1450; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 12 VIII 1454; AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 154; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3629, 3755, 3869, 3936; Rep. 3, nr 976 (882); Rep. 68, nr 145 (279); Rep. 91, nr 523 (527); Rep. 123, nr 128; Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 36 (74); Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 60, 63, 118 (120).

¹⁰³ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, M 18.

¹⁰⁴ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Jeleniej Górze, 22 IV 1453; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 26 I 1454; AP Wrocław, Rep. 55, nr 68 (130).

¹⁰⁵ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 4 VI 1453 (I).

¹⁰⁶ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, GG 85, GG 92, HH 38, M 18, Q 21, QQ 17, S 36; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 3 VI 1448 (I), 29 VIII 1448, 7 I 1449, 1 IX 1449 (I), 17 XI 1449, 18 XI 1450, 14 IV 1452, 29 VIII 1453, 30 VIII 1453, 21 XII 1455, 7 I 1456; Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 2 IX 1449, 13 IV 1451; Dokumenty parafii w Głogowie, 26 VI 1449, 14 XII 1450; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 12 VIII 1454; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 762 (U 831); Rep. 68, nr 145 (279); Rep. 91, nr 523 (527); Rep. 102, nr 701 (702); Rep. 123, nr 128; Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 60, 63, 118 (120).

¹⁰⁷ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, R 59.

wyobrażenie wyrytowano minuskulną legendę w brzmieniu: sigillum + petri + episcopi | wratislaviensis [dywizor w postaci gałązek] /.

Odciski wykonane omówionym tłokiem zachowały się do dziś przy 81 dyplomach. Koroboracje tych pism, zapowiadające użycie tej pieczęci, opisywały ją najczęściej po łacinie jako „sigillum nostrum”¹⁰⁸ bądź „sigillum meum”¹⁰⁹, zaś po niemiecku „unser Ingesegil”¹¹⁰. Ponieważ określenie „sigillum nostrum” było – jak już wspomniano – stosowane zarówno do pieczęci większej, jak i mniejszej (częściej jednak w stosunku do tej drugiej), niemożliwe jest ustalenie, którą spośród tych dwóch pieczęci uwierzytelniono 21 dokumentów zawierających taką koroborację, przy których odciski się nie zachowały¹¹¹. Spośród 81 oryginalnych odcisków mniejszej pieczęci biskupa Nowaka ponad połowę (48) odcisnięto w wosku naturalnym¹¹², 29 – w wosku lub laku barwy czerwonej¹¹³, jeden – w wosku barwy czarnej¹¹⁴, zaś dwa odciski wykonane zostały na papierze z podkładem z ciasta¹¹⁵. W przypadku jednego odcisku ustalenie jego koloru nie było możliwe¹¹⁶. Zdecydowana większość (76) odcisków połączona

¹⁰⁸ AAd. Wr., Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 24 IX 1449.

¹⁰⁹ AP Wrocław, Rep. 102, nr 704 (705).

¹¹⁰ AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 153.

¹¹¹ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, NN 1; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 17 VII 1450 (I), 18 VII 1450, 3 II 1453, 2 VI 1453, 10 VII 1454, 4 X 1455; Dokumenty parafii w Świdnicy, 5 VII 1449, 25 I 1451; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3342, 3452, 3472, 3521, 3592, 3665, 3917, 3956, 3977, 3984; Rep. 4f, nr 218 (85e); Rep. 55, nr 69 (131).

¹¹² AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, FF 5, QQ 49, QQ 60, Y 5; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 30 VI 1448, 20 XI 1448, 10 V 1450, 17 VII 1450 (II), 27 VII 1450, 17 III 1451, 17 X 1451, 31 I 1452, 11 V 1452, 15 X 1452, 28 VIII 1453, 11 VIII 1455; Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 13 III 1448, 24 IX 1449; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 432, 433, 434, 435, 436; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 205, 209; Akta miasta Paczkowa, nr 153, 155, 158; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 747 (U 811), 6287 (U 6896), 6289 (U 6898); Rep. 65, nr 31 (28a); Rep. 102, nr 702 (703), 704 (705), 705 (706), 707 (708), 708 (709), 711 (711b), 714, 715, 716, 718, 722, 724; NA Praha, ŘM, nr 1775, 1777, 1780; Státní okresní archiv Jeseník (dalej: SOKA Jeseník), Farní úřad Vidnava (dalej: FÚ Vidnava), inv.č. 10.

¹¹³ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 65a, KK 65b; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 9 II 1448, 11 XI 1449, 22 IX 1450, 6 III 1451, 24 V 1451, 24 VIII 1451, 26 VI 1453, 7 VII 1453, 25 VII 1453, 31 VII 1453; Dokumenty parafii w Kozuchowie, 14 IX 1454; AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 157, 159, 160; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 743 (U 805), 748 (U 813); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3456, 3975, 3976, 3983, 3986; Rep. 3, nr 41 (34); Rep. 102, nr 706 (707), 710 (711a); Rep. 132d, Depozyt von Seidlitz-Sandreczki z Bielawy, nr 27 (28), 28 (29); NA Praha, ŘM, nr 35.

¹¹⁴ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3429.

¹¹⁵ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 17 XII 1448, 4 IV 1449.

¹¹⁶ AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 726 (U 785). Udostępniono mi jedynie czarno-biały mikrofilm owego dokumentu.

została z dokumentami za pomocą pergaminowego paska¹¹⁷, natomiast pięć odcisnięto bezpośrednio na papierze¹¹⁸. Do przywieszania odcisków mniejszej pieczęci nigdy nie stosowano sznurów.

O ile funkcje pieczęci Piotra Nowaka sprzed jego sakry biskupiej wydają się dosyć jasno rozgraniczone i określone, o tyle nie można tego powiedzieć o jego pieczęciach biskupich. Dostrzegalne jest wprawdzie zastosowanie większego *sigillum* do opatrywania dokumentów wieczystych, takich jak: udzielenie odpustu, potwierdzenie fundacji, zapisów majątku, utworzenie bractwa¹¹⁹, ale nie była to jedyna pieczęć służąca do zatwierdzania tego typu dyplomów. Spotykamy bowiem liczne dokumenty wieczyste uwierzytelnione pieczęcią mniejszą. I tak, wisi ona przy nadaniu odpustu, pośrednictwie w zawarciu pokoju między księciem cieszyńskim Włodkiem a miastem Wrocławiem, pośrednictwie w zakończeniu sporu, ogłoszeniu układu zawartego między opatem i klasztorem augustianów we Wrocławiu a radą miasta Świdnicy czy transumpcie dokumentu Ludwika, króla Węgier¹²⁰. Równocześnie opieczętowywano nią dokumenty o niższej randze, jak: potwierdzenie sprzedaży, zatwierdzenie odkupienia czynszu, mianowanie altarzysty czy rozstrzygnięcie sporu o ołtarz¹²¹.

¹¹⁷ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, FF 5, KK 65a, KK 65b, QQ 49, QQ 60, Y 5; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 9 II 1448, 30 VI 1448, 20 XI 1448, 11 XI 1449, 10 V 1450, 17 VII 1450 (II), 27 VII 1450, 22 IX 1450, 6 III 1451, 17 III 1451, 24 V 1451, 24 VIII 1451, 17 X 1451, 31 I 1452, 11 V 1452, 15 X 1452, 26 VI 1453, 7 VII 1453, 25 VII 1453, 31 VII 1453, 28 VIII 1453, 11 VIII 1455; Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 13 III 1448, 24 IX 1449; Dokumenty parafii w Kozuchowie, 14 IX 1454; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 432, 433, 434, 435, 436; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 205, 209; Akta miasta Paczkowa, nr 153, 155, 157, 158, 159, 160; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 726 (U 785), 743 (U 805), 747 (U 811), 6287 (U 6896), 6289 (U 6898); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3429, 3975, 3976, 3983, 3986; Rep. 3, nr 41 (34); Rep. 65, nr 31 (28a); Rep. 102, nr 702 (703), 704 (705), 705 (706), 707 (708), 708 (709), 710 (711a), 711 (711b), 714, 715, 716, 718, 722, 724; Rep. 132d, Depozyt von Seidlitz-Sandreczki z Bielawy, nr 27 (28), 28 (29); NA Praha, ŘM, nr 35, 1775, 1777, 1780; SOkA Jeseník, FÚ Vidnava, inv.č. 10.

¹¹⁸ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 17 XII 1448, 4 IV 1449; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 748 (U 813); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3456; Rep. 102, nr 706 (707).

¹¹⁹ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Jeleniej Górze, 22 IV 1453; Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 22 I 1449; Dokumenty parafii w Głogowie, 14 XII 1450; Dokumenty parafii w Kozuchowie, 12 VIII 1454; AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 154; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 762 (U 831); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3755, 3869; Rep. 3, nr 976 (882); Rep. 55, nr 68 (130); Rep. 91, nr 523 (527); Rep. 102, nr 701 (702); Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 63, 118 (120).

¹²⁰ AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 726 (U 785), 743 (U 805); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3456, 3976; Rep. 102, nr 710 (711a).

¹²¹ AAd. Wr., Dokumenty parafii w Kozuchowie, 14 IX 1454; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 435; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 209; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 6289 (U 6898); Rep. 102, nr 724; NA Praha, ŘM, nr 35.

Wybrany po śmierci Piotra Nowaka nowym ordynariuszem diecezji wrocławskiej Jodok z Rożemberka posługiwał się w trakcie swojej publicznej aktywności siedmioma typami pieczęci: zakonną, osobistą, dwoma typami biskupiej pieczęci mniejszej, większą pieczęcią biskupią, pieczęcią *ad causas* oraz wikariatu *in spiritualibus* (wikariusza generalnego).

Najstarszym poświadczonym źródłowo *sigillum* Jodoka jest jego pieczęć zakonna, której używał on jako wielki przeor zakonu joannitów w Strakonicach. Po raz pierwszy spotykamy jej odcisk przy dokumencie z 4 grudnia 1453 roku z koroboracją: „Atomu na swiedomie peczet nassy a Conwentstu snassym wiadomym a dobrowolnie ktomuto listu kazali sme przywiesyti”¹²². Tłok, którym go wykonano, miał okrągły kształt o średnicy 40 mm. Wyobrażał dzieloną w krzyż tarczę herbową na wprost. W jej pierwszym polu umieszczono krzyż grecki, w polach drugim i trzecim – pięciopłatkową różę, w polu czwartym – krzyż maltański o rozdwojonych ramionach (fot. 6). Godło w postaci róży jest niewątpliwym odwołaniem do rodowego herbu Jodoka¹²³, krzyż maltański odnosi się do zgromadzenia zakonu rycerzy maltańskich, którego był członkiem, natomiast krzyż grecki jest ogólnie przyjętym symbolem chrześcijańskim. Wolne przestrzenie pola wyobrażeniowego pomiędzy tarczą herbową a linią wyznaczającą otok legendy wypełniają gałązki. Biegnąca wokół minuskulna legenda głosi: + * sigillum * fratris * iodoci * de rosenberg.

Po wyborze na wrocławską stolicę biskupią nowy biskup nie zaprzestał używania tej pieczęci. Umożliwiał mu to fakt pozostawania równocześnie wielkim przeorem joannitów, na co pozwolił Jodokowi papież Kalikst III¹²⁴. I tak, w czasie sprawowania urzędu biskupiego opieczętował on wspomnianym tłokiem co najmniej cztery dyplomy z lat 1456–1459, o czym świadczą zachowane do dziś odciski¹²⁵. Zapowiadające ich przywieszenie koroboracje podkreślały zakonny charakter pieczęci („nostro sigillo communitum sub apresso”)¹²⁶ lub też fakt używania jej nadal po przyjęciu sakry biskupiej („sigilli quo nunc utimur”)¹²⁷. Ze względu na podobieństwo ich treści przypuszczać można, że *sigillum* tym opieczętowane zostały również trzy dyplomy, przy których odciski się nie zachowały, o koroboracjach: „nostri sigilli quo ad presentes utimur sub impressionem” (1457)¹²⁸, „nostro quo nunc utimur sigillo” (1458)¹²⁹ oraz „nostri communis sigilli” (1461)¹³⁰. Spośród wszystkich pięciu zachowanych odcisków

¹²² NA Praha, ŘM, nr 2475.

¹²³ P. Juřík, *Rožmberkové...*, s. 32.

¹²⁴ W. Urban, *Szkice z dziejów...*, s. 387.

¹²⁵ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212; NA Praha, ŘM, nr 36, 2477, 2478.

¹²⁶ NA Praha, ŘM, nr 2477.

¹²⁷ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212.

¹²⁸ AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 65.

¹²⁹ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 4028.

¹³⁰ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 26 V 1461.

cztery sporządzone zostały w wosku barwy czerwonej¹³¹, natomiast jeden odcisnięto na papierze z podkładem woskowym¹³². Trzy odciski przywieszono do dokumentów za pomocą pasków pergaminowych¹³³, a jeden – białoczerwonych sznurów¹³⁴. Pieczęci zakonnej używał biskup z Rożemberka do opieczętowywania dokumentów dotyczących spraw majątkowych zakonu joannitów¹³⁵, ale też erekcji ołtarza w kościele parafialnym w Nysie¹³⁶, zatwierdzenia uposażenia ołtarzy¹³⁷ czy zatwierdzenia dokumentu odpustowego¹³⁸.

Jako nowy ordynariusz musiał Jodok opieczętowywać wystawiane przez siebie dokumenty pieczęciami biskupimi. Zgodnie z obowiązującymi we wrocławskiej kancelarii biskupiej zwyczajami od czasów pontyfikatu biskupa Waclawa hierarcha posługiwał się co najmniej dwoma stemplami: większym tronowym i mniejszym herbowym¹³⁹. Nie oznacza to, że poprzednicy Waclawa nie rozwinęli własnych systemów sfragistycznych. Przeciwnie, w trakcie rządów niejednokrotnie wymieniali tłoki, lecz równocześnie z pieczęciami majestaticznymi stosowali jedynie *contrasigilla* oraz pieczęcie sądowe¹⁴⁰. Obce ich kancelariom było natomiast rozróżnienie na pieczęcie większe i mniejsze.

Spośród biskupich sigillów Jodoka najwcześniej spotykamy odcisk wykonany okrągłą pieczęcią mniejszą o średnicy 40 mm. Widnieje on przy dokumencie z 3 lipca 1456 roku, wystawionym („gegeben und [...] geschen [*sic!*]”) w Nysie, niespełna cztery miesiące po elekcji biskupa¹⁴¹. W koroboracji pieczęć ta została określona po prostu jako „unser Ingesigil”. O pieczęci większej z kolei mówi dopiero dyplom z 25 czerwca 1458 roku, który w koroboracji zapowiada przywieszenie „unsir groste Ingesegil”¹⁴². Uderzające jest podobieństwo biskupich pieczęci Jodoka do pieczęci z czasów pontyfikatu Piotra Nowaka. Mniejsza ukazuje dzieloną w krzyż tarczę herbową z orłem dolnośląskim w polu pierwszym, sześcioma liliami w układzie 3:3 w polach drugim i trzecim oraz pięciopłatkową różę w polu ostatnim (fot. 7). Pieczęć większa natomiast wyobraża tronującego biskupa pod wizerunkiem św. Jana Chrzciciela w otoczeniu rozbudowanych elementów architektonicznych. Po jego prawej stronie umieszczono tarczę z herbem diecezji, po lewej – tarczę z orłem dolnośląskim, a pod stopami hierarchy – herb z godłem w postaci pięciopłatkowej

¹³¹ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212; NA Praha, ŘM, nr 36, 2475, 2478.

¹³² NA Praha, ŘM, nr 2477.

¹³³ Tamże, nr 36, 2475, 2478.

¹³⁴ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212.

¹³⁵ NA Praha, ŘM, nr 2475, 2477, 2478.

¹³⁶ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212.

¹³⁷ AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 65.

¹³⁸ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 4028.

¹³⁹ I. Matejko-Peterka, *System sfragistyczny...*, s. 40–42.

¹⁴⁰ R. Żerelik, *Kancelaria biskupów...*, *passim*; P.J. Józwiak, *Pieczęcie biskupów...*, s. 25–56.

¹⁴¹ AP Wrocław, Rep. 102, nr 729.

¹⁴² Zemský archiv v Opavě (dalej: ZA Opava), Slezský stavovský archiv (dalej: SA), inv.č. 705.

róży (fot. 8). Zgodne z sigillami Piotra Nowaka są wszystkie detale w rzeźbie stempli, włącznie ze szczegółami w ikonografii dekoracji architektonicznych na pieczęci większej. Zachowano na niej również wypukłość tarcz herbowych po obu stronach postaci biskupa, zwróconych skośnie w jego kierunku. Identyczne z sigillami Piotra Nowaka są także wymiary pieczęci Jodoka, wynoszące 40 mm w przypadku pieczęci mniejszej i 90 na 53 mm w przypadku pieczęci większej. Odmienne są jedynie treści legend obu pieczęci, w których zmieniono imię dysponenta: sigillum + iodoci + episcopi | wratislaviensis [dywizor w postaci gałązek] / – w przypadku pieczęci mniejszej oraz: + iodoci * Dei gratia / episcopi + wratislaviensis – na pieczęci większej. Mając na względzie nakreślone tutaj okoliczności, z pełnym przekonaniem uważam, że biskup Jodok zwyczajnie przerytował typariusze swojego poprzednika, zmieniając w nich jedynie imię właściciela. W obu przypadkach umożliwiła to zbieżność herbów osobistych hierarchów, gdyż obaj pieczętowali się pięciopłatkową różą. Wyobrażenia tłoków nie traciły zatem na aktualności. Biorąc pod uwagę wysokie koszty sporządzenia nowych stempli, zabieg taki pozwalał nowemu biskupowi zaoszczędzić sporą sumę pieniędzy, do czego zobowiązywały go też kapitulacje wyborcze przedstawione mu przez kapitułę. Za proponowaną tezę przemawiają również okoliczności miejsca przechowywania stempli biskupich. Ostatni dokument wystawił („datum”) Piotr Nowak na dwa dni przed swoją śmiercią, 4 lutego 1456 roku w Otmuchowie, a więc na terenie biskupiego księstwa nyskiego¹⁴³. Pierwszy dyplom Jodoka wystawiono – jak już powiedziano – w stolicy tego księstwa. Przypuszczalny scenariusz mógł zatem wyglądać następująco: po odejściu Nowaka kanonicy nie zniszczyli jego pieczęci, lecz przechowali je w biskupim zamku w Otmuchowie, a następnie dostarczyli nowemu ordynariuszowi, który, zmierzając z Pragi do Wrocławia, zatrzymał się w Nysie. W świetle zachowanych dokumentów stwierdzić także należy, że do Wrocławia dotarł on już przed 30 grudnia 1456 roku, a nie 11 czerwca 1457 roku, jak uważa J. Mandziuk¹⁴⁴. Świadczy o tym wystawiony („actum et datum”) we Wrocławiu dyplom z tego właśnie dnia¹⁴⁵.

Pieczęć mniejszą o średnicy 40 mm koroboracje dokumentów Jodoka najczęściej określały jako: „sigillum nostrum”¹⁴⁶, „unser Ingesigel”¹⁴⁷ czy „nassy [...] peczet”¹⁴⁸. Wyjątkowo, bo tylko dwukrotnie, podkreślono jej miejsce w systemie sfragistycznym, opisując ją łacińskim słowem „minus”¹⁴⁹. Jej typariusz

¹⁴³ AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 6289 (U 6898).

¹⁴⁴ J. Mandziuk, *Historia Kościoła...*, s. 114.

¹⁴⁵ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212.

¹⁴⁶ NA Praha, ŘM, nr 2531.

¹⁴⁷ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, KK 52.

¹⁴⁸ NA Praha, ŘM, nr 2383.

¹⁴⁹ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 23 I 1463; AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 88.

odciskano w woskach dwóch barw, naturalnej i czerwonej, ze zbliżoną częstością (odpowiednio po 23¹⁵⁰ i 26¹⁵¹ razy). Dwukrotnie odcisnięto ów stempeł na papierze z podkładem z ciasta¹⁵². O dwóch przypadkach nie możemy się wypowiedzieć, gdyż odciski nie dochowały się do naszych czasów, a przywieszenie pieczęci mniejszej zapowiada jedynie koroboracja¹⁵³. Aż 48 odcisków zostało połączonych z dokumentami za pomocą pasków pergaminowych¹⁵⁴, jeden zawisł na sznurach biało-czerwonych¹⁵⁵ i jeden na bliżej nieokreślonych sznurach¹⁵⁶.

Częściej określenie miejsca w systemie sfragistycznym biskupiej kancelarii stosowano w przypadku pieczęci większej, o czym świadczą fragmenty koroboracji: „unnser groste Ingesigel”¹⁵⁷, „sigillum nostrum maius”¹⁵⁸ oraz „nassii peczet weliku”¹⁵⁹. Przeważającą większość odcisków tego typariusza (34) sporządzono w wosku naturalnym¹⁶⁰, przy zaledwie pięciu odcisniętych w wosku

¹⁵⁰ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 31 VII 1458, 13 III 1462; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, Q 7; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 III 1458, 25 VI 1458, 1 VIII 1458, 14 IX 1458, 26 IV 1462, 10 XI 1462; Dokumenty parafii w Świdnicy, 6 IV 1462; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 210, 211; AP Wrocław, Rep. 58, nr 424 (420); Rep. 102, nr 729, 734, 736, 740, 741, 743, 746, 753, 758; NA Praha, ŘM, nr 1801.

¹⁵¹ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Paczkowie, 10 VIII 1458; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, EE 8, KK 52; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 X 1459, 9 XII 1459 (III), 2 XI 1460, 17 XI 1463 (I), 30 IX 1466; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 508; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 219, 222, 230, 231; Akta miasta Paczkowa, nr 164; AP Wrocław, Rep. 71, nr 74 (72), 75 (73); Rep. 102, nr 739, 745, 754, 757; Rep. 119, nr 10; NA Praha, ŘM, nr 1799, 1800, 2383, 2531; ZA Opava, Velkostatek Uhelná (dalej: Vs Uhelná), inv.č. 14.

¹⁵² AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt miasta Strzelina, nr 87 (77); NA Praha, ŘM, nr 1803.

¹⁵³ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 23 I 1463; AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 88.

¹⁵⁴ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 31 VII 1458, 13 III 1462; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, EE 8, KK 52, Q 7; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 III 1458, 25 VI 1458, 1 VIII 1458, 14 IX 1458, 14 X 1459, 9 XII 1459 (III), 2 XI 1460, 26 IV 1462, 10 XI 1462, 23 I 1463, 17 XI 1463 (I), 30 IX 1466; Dokumenty parafii w Świdnicy, 6 IV 1462; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 508; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 210, 211, 219, 222, 230, 231; Akta miasta Paczkowa, nr 164; AP Wrocław, Rep. 58, nr 424 (420); Rep. 71, nr 74 (72), 75 (73); Rep. 102, nr 729, 734, 736, 739, 740, 741, 743, 745, 746, 753, 754, 758; Rep. 119, nr 10; NA Praha, ŘM, nr 1799, 1800, 1801, 2383, 2531; ZA Opava, Vs Uhelná, inv.č. 14.

¹⁵⁵ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Paczkowie, 10 VIII 1458.

¹⁵⁶ AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 88.

¹⁵⁷ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 15 IX 1458.

¹⁵⁸ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 215.

¹⁵⁹ NA Praha, ŘM, nr 2479.

¹⁶⁰ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 4, A 5, B 18a, BB 52, GG 79, I 28, KK 48, KK 53, PP 25, PP 27, X 2; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 20 VIII 1458, 23 I 1462, 14 VII 1462, 25 III 1463, 14 III 1466 (I), 6 II 1467, 12 V 1467;

barwionym na czerwono¹⁶¹. W dziewiętnastu przypadkach nie można stwierdzić barwy materiału pieczętnego, gdyż o użyciu pieczęci większej mówią już dziś jedynie koroboracje¹⁶². Do przywieszania odcisków częściej stosowano sznury – aż 29 z nich przymocowano na biało-czerwonych sznurach¹⁶³, a pięć na sznurach o bliżej nieokreślonej barwie¹⁶⁴. Na paskach pergaminowych wisi z kolei 21 odcisków¹⁶⁵.

W stosowaniu biskupich pieczęci Jodoka do uwierzytelniania poszczególnych typów dokumentów widać zdecydowanie większą niekonsekwencję niż w przypadku sigillów Piotra Nowaka. Pieczęcią mniejszą opatrywano dyplomy dotyczące zarówno spraw doraźnych, jak i wieczystych. I odwrotnie – pieczęcią większą pieczętowano dokumenty nie tylko o charakterze wieczystym. I tak, pieczęć mniejszą przywieszano do zapisów, nadań i sprzedaży czynszów, mianowania altarzysty, inwestytury na ołtarz czy zatwierdzenia fundacji lub sprzedaży¹⁶⁶, ale też do nadania odpustu oraz transumptu przywileju

Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 21 XII 1466; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 21 XII 1465; Dokumenty parafii w Świdnicy, 10 VII 1460; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 509; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 215, 224, 228; Akta miasta Paczkowa, nr 167; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 821 (U 888); Rep. 102, nr 760, 871; Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 76, 77, 79; NA Praha, ŘM, nr 213, 1797.

¹⁶¹ NA Praha, ŘM, nr 2479, 2480, 2481, 2482, 2483.

¹⁶² AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 26 I 1467, 2 VI 1467; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 15 IX 1458, 22 XI 1459, 3 VI 1461, 31 V 1463, 14 III 1466 (II), 3 VI 1466, 23 II 1467, 2 VI 1467; Dokumenty parafii w Głogowie, 14 XI 1465; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 10 VI 1461, 10 VII 1462; Dokumenty parafii w Świdnicy, 16 IX 1462; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 4487; Rep. 102, nr 744; Rep. 132c, Depozyt Księstwa Oleśnickiego, nr 45 (266); NA Praha, ŘM, nr 1796; ZA Opava, SA, inv.č. 705.

¹⁶³ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 4, BB 52, GG 79, KK 48, PP 27, X 2; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 14 VII 1462, 25 III 1463, 14 III 1466 (I); Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 21 XII 1466; Dokumenty parafii w Głogowie, 14 XI 1465; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 10 VII 1462, 21 XII 1465; Dokumenty parafii w Świdnicy, 10 VII 1460; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 215, 224, 228; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 821 (U 888); Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 76, 77, 79; NA Praha, ŘM, nr 213, 1796, 1797, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483.

¹⁶⁴ AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 31 V 1463, 14 III 1466 (II); Dokumenty parafii w Koźuchowie, 10 VI 1461; AP Wrocław, Rep. 102, nr 744; Rep. 132c, Depozyt Księstwa Oleśnickiego, nr 45 (266).

¹⁶⁵ AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 26 I 1467, 2 VI 1467; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 5, B 18a, I 28, KK 53, PP 25; Dokumenty oznaczone sygnaturami chronologicznymi, 20 VIII 1458, 15 IX 1458, 3 VI 1461, 3 VI 1466, 6 II 1467, 23 II 1467, 12 V 1467, 2 VI 1467; Dokumenty parafii w Świdnicy, 16 IX 1462; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 509; AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 167; AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 4487; Rep. 102, nr 760, 871.

¹⁶⁶ AAd. Wr., Dokumenty archiwum parafialnego w Paczkowie, 10 VIII 1458; Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 31 VII 1458; Dokumenty parafii w Świdnicy, 6 IV 1462; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 508; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 211,

biskupa Piotra Nowaka¹⁶⁷. Pieczętowano nią również – zamiast pieczęcią zakonną – zapisy dotyczące spraw majątkowych joannitów¹⁶⁸. Odciski większej pieczęci przytwierdzano z kolei do dokumentów m.in. potwierdzających transakcje sprzedaży, organizujących ministeria ołtarzowe czy zatwierdzające fundacje¹⁶⁹. *Sigillum* to stosowano także do uwierzytelniania dokumentów dotyczących majątku zakonu maltańskiego¹⁷⁰.

Z drugiej pieczęci mniejszej, również okrągłej, o średnicy 36 mm, korzystał Jodok o wiele rzadziej. Jest to wyjątkowy stempel, gdyż wykorzystywany był on przede wszystkim w charakterze *contrasigillum* pieczęci większej. Jego egzemplarze, wykonane w wosku barwy czerwonej, spotykamy na odwrociach odcisków uwierzytelniających wspomniane pięć dyplomów dotyczących spraw majątkowych zakonu joannitów z grudnia 1464 roku¹⁷¹. Opatrzanie dokumentów takim *contrasigillum* zapowiadają koroboracje o treści: „Atoho wsseho napotwrzenye nassii peczet weliku zdruhe strany menssii peczet nanii przistystyenu kazali ysme ktomuto listu przywiesyti”¹⁷². Jak widać, ten typ pieczęci wyraźnie został tutaj nazwany „pieczęcią mniejszą”. Oprócz owych pięciu dyplomów wisi ona jeszcze na pasku pergaminowym, już jako samodzielna pieczęć odcisnięta w czerwonym wosku, przy dokumencie z 28 listopada 1465 roku dotyczącym porozumienia rycerstwa i panów czeskich¹⁷³. Dokument ten opatrywały *sigilla* szesnastu sygnatariuszy (odciski trzech się nie zachowały), w tym biskupa Jodoka. W koroboracji zostały one określone po prostu jako „peczeti nasse”. Przypuszczać można również, że to właśnie tym typem pieczęci uwierzytelniał wrocławski ordynariusz drugi dyplom o podobnej treści (w tym koroboracji) wystawiony tego samego dnia¹⁷⁴. Po pieczęciach jego sygnatariuszy pozostały już dziś jednak jedynie pergaminowe paski. *Sigillum* to wyobraża dzieloną w krzyż tarczę herbową z orłem dolnośląskim w polu pierwszym, sześcioma liliami w układzie 3:2:1 w polu drugim, krzyżem grec-

222; AP Wrocław, Rep. 58, nr 424 (420); Rep. 102, nr 729, 740, 746; Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 88.

¹⁶⁷ AP Opole, Akta miasta Paczkowa, nr 164; AP Wrocław, Rep. 71, nr 74 (72).

¹⁶⁸ NA Praha, ŘM, nr 2383.

¹⁶⁹ AAd. Wr., Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 26 I 1467; Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 21 XII 1466; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 10 VI 1461; Dokumenty parafii w Świdnicy, 10 VII 1460; AP Legnica, Dokumenty miasta Legnicy, nr 509; AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 215, 224; AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, nr 821 (U 888); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 4487; Rep. 102, nr 744, 760; Rep. 132c, Depozyt Księstwa Oleśnickiego, nr 45 (266); ZA Opava, SA, inv.č. 705.

¹⁷⁰ NA Praha, ŘM, nr 2479, 2480, 2481, 2482, 2483.

¹⁷¹ Tamże.

¹⁷² Tamże.

¹⁷³ NA Praha, Archiv České koruny, nr 1715.

¹⁷⁴ AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 232.

kim w polu trzecim i pięciopłatkową różą w polu ostatnim¹⁷⁵. Wyryta w otoku minuskułą gotycką legenda głosi: s : Iodoci: de : rosenberg : dei : gr(atia) : episcopi : wratislouiensis.

Z dostępnych źródeł wiadomo, że tylko raz posłużył się Jodok własną pieczęcią osobistą. Ma ona okrągły kształt i średnicę 25 mm. Wyobraża otoczoną gałązkami tarczę herbową na wprost dzieloną w krzyż, w której pierwszym i ostatnim polu umieszczono pięciopłatkową różę, w polu drugim – krzyż grecki, a w trzecim – krzyż maltański. Obiegająca wyobrażenie otokowa legenda, zapisana gotycką minuskułą, brzmi następująco: s iodoci + de rosenbergh. Uwierzytelnia ona – jak już była mowa – tylko jeden dyplom, wystawiony 25 maja 1457 roku, dotyczący zapisu testamentowego Anny ze Štítkova¹⁷⁶. Odcisk tej pieczęci sporządzony został w wosku barwy czerwonej i połączony z dokumentem za pomocą pergaminowego paska.

W czasie swojego pontyfikatu biskup Jodok z Rożemberka posiadał również pieczęć *ad causas*, którą jednak posłużył się zaledwie dwukrotnie, zlecając jej przywieszenie do dwóch dyplomów z datą 18 marca 1458 roku¹⁷⁷. Autorzy *Vocabularium internationale sigillographicum* stwierdzają, że ten rodzaj pieczęci używany był podczas procesów sądowych. Zaraz jednak dodają, że mogła ona odpowiadać pieczęci mniejszej, od której „wywiodła swoje kompetencje”¹⁷⁸. W przypadku interesujących nas dokumentów chodziło raczej o drugą z wymienionych funkcji, gdyż oba dyplomy dotyczyły poświadczenia sprzedaży 15 grzywien Mikołajowi Asschinhaws przez radę miasta Nysy. Odciski tego *sigillum* wykonano w czerwonym wosku i przywieszono na pergaminowych paskach. Zapowiadające ich użycie koroboracje mówiły o „sigillum nostrum, quo ad causas utimur”¹⁷⁹. Pieczęć ta wyobraża popiersie św. Jana Chrzciciela z Barankiem Bożym na lewej dłoni pod gotycką arkadą, pod którym umieszczono herb diecezji wrocławskiej z sześcioma liliami w układzie 3:3 (fot. 9). Obiegająca przedstawienie otokowa legenda, zapisana minuskułą gotycką, brzmi: s [dywizor w postaci róży] Iodoci [dywizor w postaci róży] episcopi wratislouiensis ad causas.

¹⁷⁵ Fotografia pieczęci dostępna pod linkiem: https://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/RM/NA-RM_14641221_2479_v.jpg [dostęp: 14.11.2024].

¹⁷⁶ NA Praha, ŘM, nr 2717. Fotografia dokumentu i pieczęci (pierwsza od lewej) dostępna pod linkiem: https://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/RM/NA-RM_14570525_2717_r.jpg [dostęp: 14.11.2024].

¹⁷⁷ AAd. Wr., Dokumenty cechu rzeźników w Nysie, 18 III 1458; AP Wrocław, Rep. 102, nr 732.

¹⁷⁸ *Vocabularium internationale sigillographicum*, eds. K. Müller, L. Vrtel, VEDA, wydavatelstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2016, s. 144.

¹⁷⁹ AAd. Wr., Dokumenty cechu rzeźników w Nysie, 18 III 1458; AP Wrocław, Rep. 102, nr 732.

Interesujący wydaje się przypadek użycia przez biskupa Jodoka pieczęci wikariatu *in spiritualibus*. Jej jedyny zachowany egzemplarz, odcisnięty na papierze z woskowym podkładem, zachował się na dokumencie z 2 stycznia 1467 roku¹⁸⁰. Ta ostroowalna pieczęć, o wymiarach 40 na 27 mm, z nieczytelną już dziś otokową legendą zapisaną minuskułą gotycką, wyobraża popiersie św. Jana Chrzyciela w płaszczu, trzymającego w lewej ręce małego Baranka Bożego otoczonego nimbem. Pod nim umieszczono herb diecezji wrocławskiej z sześcioma liliami heraldycznymi w układzie 3:2:1. Wolne przestrzenie pola wyobrażeniowego pieczęci wypełniają przypuszczalnie drobne gwiazdki (fot. 10). Wystawcą owego dyplomu był sam ordynariusz, co potwierdzają słowa intytulacji: „Jodocus dei gratia Episcopus Wratislaviensis”. W piśmie tym biskup upomina swoich poddanych, że dobra księcia opolskiego Mikołaja zostaną przekazane na podstawie stosownych dokumentów wikariuszowi *in spiritualibus* Piotrowi Wartenberg¹⁸¹. Dokument dotyczy zatem wikariusza, ale nie jest przez niego wystawiony. Pomimo to biskup sam opieczętował dyplom jego pieczęcią, na co wskazuje koroboracja: „wikariatatus in spiritualibus, quo presenti **utimur** [my, Jodok; wyróżn. – J.R.S.] appresso sub sigillo”¹⁸². Fakt ten pozwala więc włączyć owo *sigillum* do systemu sfragistycznego Jodoka z Rożemberka.

Podsumowując niniejsze rozważania, warto dokonać kilku porównań dotyczących sfragistyki obu hierarchów. Obaj dysponowali podobną liczbą pieczęci (Piotr Nowak – pięcioma, Jodok – siedmioma). Pierwszy z nich, zostając biskupem, miał już rozbudowany system sfragistyczny, na który składały się trzy stemple, w odróżnieniu od drugiego, który w momencie elekcji posiadał zaledwie jeden typariusz. Różnica ta wynika oczywiście z odmienności karier obu duchownych. Piotr Nowak został wrocławskim ordynariuszem w dojrzałym wieku, piastując uprzednio wiele kościelnych godności, natomiast doświadczenie Jodoka ograniczało się do kilkuletniej kariery w zakonie joannitów. Swoje system sfragistyczny rozwinął on już jako biskup, pieczętując wystawiane przez siebie dokumenty aż siedmioma typami pieczęci, w przeciwieństwie do Nowaka, który swoje dyplomy opatrywał jedynie pieczęciami większą i mniejszą. Nie sposób jednak dociec źródeł tego zjawiska. Różne też panowały zwyczaje sigillacyjne w kancelariach obu biskupów. Tłoki pierwszego z nich częściej odciskano w wosku naturalnym, a wręcz prawie zawsze w przypadku pieczęci większej. Pieczęć mniejszą przywieszano niemal

¹⁸⁰ AP Wrocław, Rep. 68, nr 182 (316).

¹⁸¹ W archidiecezji gnieźnieńskiej instytucja wikariusza generalnego *in spiritualibus et temporalibus* pojawiła się w pierwszych latach XIV stulecia. Wikariuszowi przysługiwały uprawnienia biskupa w zakresie sądownictwa oraz administrowania diecezją, zob. A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Początki oficjalu kamińskiego archidiecezji gnieźnieńskiej (wieki XIV–XV)*, Kw. Hist. 1996, 103, 2, s. 7.

¹⁸² AP Wrocław, Rep. 68, nr 182 (316).

wyłącznie na paskach pergaminowych, natomiast większą dość często (47% odcisków) również na sznurach, zwykle biało-czerwonych. Barwę sznurów przejęła kancelaria Jodoka, która jednak częściej przywieszała na nich odciski pieczęci większej (61% odcisków). Częściej też stosowano w niej wosk barwiony na czerwono (51% odcisków pieczęci mniejszej i 13% odcisków pieczęci większej). Przedstawione badania pozwoliły także naświetlić przypadek długiego „życia” typariuszy biskupich Piotra Nowaka, przejętych następnie przez Jodoka, co umożliwiało podobieństwo herbów osobistych (rodowych) obu hierarchów. Na koniec stwierdzić należy, że oba poddane analizie systemy sfragistyczne charakteryzują się wysokim stopniem rozwoju, odzwierciedlając przy tym – jak już wspomniano – kariery swoich właścicieli. Specyfikacja w stosowaniu poszczególnych sigillów do uwierzytelniania dokumentów określonej treści zarysowana jest jednak mocniej w przypadku systemu należącego do Piotra Nowaka. W kancelarii biskupa Jodoka nie ujawniono szczególnych zasad doboru odpowiedniego typu pieczęci do konkretnego typu dyplomów.

Fot. 1. Pieczęć osobista Piotra Nowaka, AP Wrocław, Rep. 102, nr 700 (701)

Fot. 2. Pieczęć oficjalatu używana przez Piotra Nowaka, AP Wrocław, Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72)

Fot. 3. Pieczęć administracyjna biskupstwa wrocławskiego używana przez Piotra Nowaka, AAd. Wr., Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444

Fot. 4. Pieczęć mniejsza biskupa Piotra Nowaka, AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, nr 3976

Fot. 5. Pieczęć większa biskupa Piotra Nowaka, AP Wrocław, Rep. 68, nr 145 (279)

Fot. 6. Pieczęć zakonna Jodoka z Rožemberka, AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 212

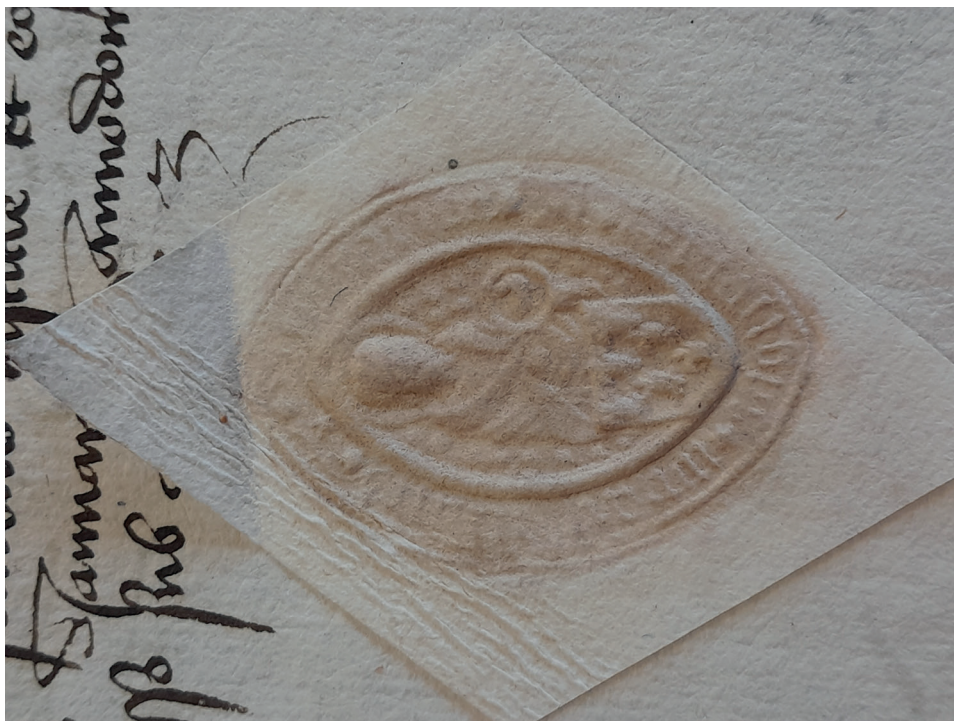
Fot. 7. Pieczęć mniejsza biskupa Jodoka o średnicy 40 mm, AP Opole, Akta miasta Nysy, nr 222

Fot. 8. Pieczęć większa biskupa Jodoka, AAd. Wr., Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, PP 25

Fot. 9. Pieczęć *ad causas* biskupa Jodoka, AP Wrocław, Rep. 102, nr 732

Fot. 10. Pieczęć wikariatu *in spiritualibus* używana przez biskupa Jodoka, AP Wrocław, Rep. 68, nr 182 (316)

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu: Dokumenty archiwum parafialnego w Jeleniej Górze, 22 IV 1453; Dokumenty archiwum parafialnego w Paczkowie, 10 VIII 1458, 10 III 1463; Dokumenty archiwum parafialnego w Ząbkowicach, 29 V 1440, 31 VII 1458, 13 III 1462; Dokumenty cechu rzeźników w Nysie, 18 III 1458; Dokumenty kolegiaty Świętego Krzyża, 5 V 1445; Dokumenty kolegium wikariuszów we Wrocławiu, 11 XII 1439, 4 III 1440, 22 I 1449, 27 XI 1450, 26 I 1454, 26 I 1467, 2 VI 1467; Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, A 4, A 5, AAA 24, B 18a, BB 52, EE 8, FF 5, GG 79, GG 85, GG 92, HH 38, I 28, KK 48, KK 52, KK 53, KK 65a, KK 65b, M 18, NN 1, Q 7, Q 21, QQ 17, QQ 49, QQ 60, PP 25, PP 27, R 59, R 92, S 36, X 2, Y 5; Dokumenty oznaczone

sygnaturami chronologicznymi, 31 III 1441, 14 X 1445, 9 II 1448, 3 VI 1448 (I), 3 VI 1448 (II), 3 VI 1448 (III), 30 VI 1448, 29 VIII 1448, 2 IX 1448 (I), 2 IX 1448 (II), 20 XI 1448, 17 XII 1448, 7 I 1449, 4 IV 1449, 29 VIII 1449, 1 IX 1449 (I), 1 IX 1449 (II), 11 XI 1449, 17 XI 1449, 10 V 1450, 17 VII 1450 (I), 17 VII 1450 (II), 18 VII 1450, 27 VII 1450, 22 IX 1450, 18 XI 1450, 6 III 1451, 17 III 1451, 24 V 1451, 24 VII 1451, 24 VIII 1451, 16 X 1451, 17 X 1451, 31 I 1452, 14 IV 1452, 11 V 1452, 15 X 1452, 3 II 1453, 14 II 1453, 2 VI 1453, 4 VI 1453 (I), 4 VI 1453 (II), 26 VI 1453, 7 VII 1453, 25 VII 1453, 31 VII 1453, 28 VIII 1453, 29 VIII 1453, 30 VIII 1453, 10 VII 1454, 1 VI 1455, 11 VIII 1455, 4 X 1455, 21 XII 1455, 7 I 1456, 14 III 1458, 25 VI 1458, 1 VIII 1458, 20 VIII 1458, 14 IX 1458, 15 IX 1458, 14 X 1459, 22 XI 1459, 9 XII 1459 (I), 9 XII 1459 (II), 9 XII 1459 (III), 9 XII 1459 (IV), 13 VIII 1460, 2 XI 1460, 20 XI 1460, 26 I 1461, 26 V 1461, 3 VI 1461, 23 I 1462, 26 VI 1462, 14 VII 1462, 10 XI 1462, 23 I 1463, 25 III 1463, 31 V 1463, 17 XI 1463 (I), 17 XI 1463 (II), 19 V 1464, 6 X 1464, 14 III 1466 (I), 14 III 1466 (II), 28 III 1466, 3 VI 1466, 30 IX 1466, 6 II 1467, 23 II 1467, 12 V 1467, 2 VI 1467; Dokumenty parafii kolegiackiej w Głogowie, 22 I 1448, 22 I 1449, 2 IX 1449, 13 IV 1451, 21 XII 1466; Dokumenty parafii miejskiej w Nysie, 13 III 1448, 24 IX 1449; Dokumenty parafii w Głogowie, 26 VI 1449, 14 XII 1450, 14 XI 1465; Dokumenty parafii w Koźuchowie, 12 VIII 1454, 14 IX 1454, 10 VI 1461, 10 VII 1462, 21 XII 1465; Dokumenty parafii w Świdnicy, 21 XII 1444, 5 VII 1449, 25 I 1451, 22 VIII 1458, 10 VII 1460, 23 VII 1460, 6 IV 1462, 16 IX 1462.

Archiwum Państwowe w Opolu: Akta miasta Nysy, nr 205, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 219, 222, 224, 228, 230, 231, 232, 236, 237; Akta miasta Paczkowa, nr 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 164, 165, 167.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu: Dokumenty miasta Świdnicy, nr 713 (U 771), 726 (U 785), 743 (U 805), 747 (U 811), 748 (U 813), 762 (U 831), 821 (U 888), 6287 (U 6896), 6289 (U 6898); Dokumenty miasta Wrocławia, nr 2192, 2566, 2723, 2906, 2989, 3034, 3054, 3342, 3429, 3452, 3456, 3472, 3521, 3592, 3629, 3665, 3755, 3869, 3917, 3936, 3956, 3975, 3976, 3977, 3983, 3984, 3986, 4028, 4097, 4487, 4515, 4550; Rep. 1b, Dokumenty księstwa wrocławskiego, nr 376 (505); Rep. 3, nr 41 (34), 976 (882); Rep. 4f, nr 218 (85e); Rep. 55, nr 61 (123), 68 (130), 69 (131), 79 (141); Rep. 57, nr 135 (182a); Rep. 58, nr 339 (336), 424 (420), 443 (439); Rep. 64, nr 33 (31); Rep. 65, nr 31 (28a); Rep. 66, nr 582 (567); Rep. 68, nr 137 (271), 145 (279), 182 (316); Rep. 71, nr 70 (68), 74 (72), 75 (73); Rep. 83, nr 209 (222), 210 (223), 219 (232); Rep. 91, nr 505 (509), 523 (527); Rep. 96, nr 7 (11); Rep. 102, nr 683 (684), 694 (695), 700 (701), 701 (702), 702 (703), 704 (705), 705 (706), 706 (707), 707 (708), 708 (709), 710 (711a), 711 (711b), 714, 715, 716, 718, 722, 724, 729, 732, 734, 736, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 753, 754, 757, 758, 760, 871; Rep. 119, nr 10; Rep. 123, nr 128; Rep. 132a, Depozyt miasta Chojnowa, nr 107 (162); Rep. 132a, Depozyt miasta Dzierżoniowa, nr 34 (72), 36 (74); Rep. 132a, Depozyt miasta Strzelina, nr 87 (77); Rep. 132a, Depozyt parafii w Lwówku Śląskim, nr 57 (60), 60, 63, 65, 76, 77, 79, 88, 118 (120); Rep. 132c, Depozyt Księstwa Oleśnickiego, nr 45 (266); Rep. 132d, Depozyt von Seidlitz-Sandreczki z Bielawy, nr 27 (28), 28 (29).

Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy: Dokumenty miasta Legnicy, nr 417, 432, 433, 434, 435, 436, 508, 509.

Národní archiv v Praze: Archiv České koruny, nr 1715; Maltézští rytíři – české velkopřevorství, nr 34, 35, 36, 213, 1775, 1777, 1780, 1790, 1796, 1797, 1799, 1800, 1801, 1803, 2383, 2475, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2531, 2717.

Státní okresní archiv Jeseník: Farní úřad Vidnava, inv.č. 10.

Zemský archiv v Opavě: Slezský stavovský archiv, inv.č. 704, 705; Velkostatek Uhelná, inv.č. 14.

Opracowania

- Adamczewski M., *Uwagi w sprawie systemów sfragistycznych i typologii pieczęci miejskich*, w: *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, DiG, Warszawa 2015, s. 99–144.
- Baniecki A. i in., *Materiały do polskiego słownika sfragistycznego*, „Archiwista Polski” 2010, 15, 3 (59), s. 43–56.
- Bonczkowski J., Hlebionek M., *Długie życie średniowiecznych pieczęci Grudziądza. Szkic o ich historii oraz medialności*, w: *Graudentum. Studia z dziejów Grudziądza i okolic*, t. 2: *Okres wczesnonowżytny*, red. W. Sieradzan, Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu – Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Grudziądz–Toruń 2020, s. 195–221.
- Bryniarski I., *De-antropocentryzacja antropologii. Wstęp do biografii rzeczy*, „Tematy z Szewskiej” 2016, 1 (17), s. 15–23.
- Dola K., *Dzieje Kościoła na Śląsku*, cz. 1: *Średniowiecze*, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1996.
- Dola K., *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.
- Domańska E., *Humanistyka nie-antropocentryczna a studia nad rzeczami*, „Kultura Współczesna. Teoria, interpretacje, krytyka” 2008, 3 (57), s. 9–24.
- Dymmel P., *System sfragistyczny średniowiecznego Lublina. Próba rekonstrukcji*, w: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytniej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Polskie Towarzystwo Heraldyczne Oddział w Lublinie, Lublin 1998, s. 193–215.
- Ewald W., *Siegelkunde*, München–Wien 1972.
- Gąsiorowski A., Skierska I., *Początki oficjalatu kamińskiego archidiecezji gnieźnieńskiej (wieki XIV–XV)*, „Kwartalnik Historyczny” 1996, 103, 2, s. 3–21.
- Gerlic H., *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120–1526)*, Wydawnictwo NOTA, Gliwice 1993.
- Gumowski M., *Monety, medale i pieczęcie Karola Ferdynanda Wazy*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1965, 9, 1, s. 23–45.
- Gumowski M., *Pieczęcie śląskie do końca XIV w.*, w: *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936 [reprint: Kraków 2013], s. 247–440.
- Heck R., *Piotr Nowak*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 26/1, z. 108, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 380–382.
- Heś R., *Joannicy na Śląsku w średniowieczu*, Avalon, Kraków 2007.
- Hlebionek M., *Infuła i korona. Kilka uwag o pieczęciach Karola Ferdynanda Wazy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2018, 73, 1, s. 7–34.
- Hlebionek M., *O pieczęciach księcia Kazimierza I Konradowica*, w: *Książę Kazimierz Konradowicz i Kujawy jego czasów*, red. D. Karczewski, Avalon, Kraków 2017, s. 197–227.
- Hlebionek M., *O pieczęciach starosty generalnego Wielkopolski Adama Sędziwoja Czarnkowskiego*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, 2 (4), s. 11–61.
- Jóźwiak P.J., *Pieczęcie biskupów wrocławskich do 1376 r.*, w: *Studia historycznoprawne*, red. A. Konieczny, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 25–56.
- Juřík P., *Rožmberkové. První po českém králi*, Universum, Praha 2020.
- Kaganiec M., *Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707*, Muzeum Śląskie, Katowice 1992.
- Knapik E., *Średniowieczne i wczesnonowżytnie pieczęcie oficjalów i wikariuszy generalnych krakowskich*, w: *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, DiG, Warszawa 2015, s. 285–325.

- Kobiałka D., *Biografia rzeczy jako perspektywa badawcza*, w: *Kultura materialna średniowiecza w Polsce. Materiały ze studenckiej konferencji naukowej Toruń, 24–25 kwietnia 2008 roku*, red. P. Kucypera, S. Wadył, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2008, s. 227–239.
- Kobiałka D., *Biografia rzeczy jako sposób interpretowania roli i znaczenia dziedzictwa*, w: *Z rzeką w tle. Biografia śluzu katedralnej*, red. M. Kępski, Centrum Turystyki Kulturowej Trakt, Poznań 2015, s. 44–49.
- Kopytoff I., *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*, w: *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, red. M. Kempny, E. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 249–274.
- Kozaczekiewicz E., *Ikonaografia średniowiecznych pieczęci krakowskich kanoników katedralnych*, w: *Kultura religijna i społeczna Małopolski od XIII do XVI wieku*, red. W. Szymboriski, J. Koziół, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2011, s. 123–151.
- Krejčík T., *Pečeť v kultuře středověku*, Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 1998.
- Mandziuk J., *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku*, t. 1: *Średniowiecze*, cz. 3: *1417–1520*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.
- Marcisz-Czapła B., *Tłoki pieczętno i pieczęcie kościelne z terenu Śląska*, w: *Gloria Deo. Rzemiosło sakralne*, t. 2, red. M. Korżel-Kraśna, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 71–210.
- Marcisz-Czapła B., Karnicka M., *Biskupstwo wrocławskie w numizmatyce i sfragistyce*, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław [1997].
- Matejko-Peterka I., *System sfragistyczny księcia-biskupa Waclawa II legnickiego (1348–1419)*, „Časopis Slezského Zemského Muzea” 2013, 62, s. 37–47.
- Olsen B., *Kultura materialna po tekście: przywracanie obecności rzeczom*, w: *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia*, red. E. Domańska, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, s. 561–592.
- Peška L., Svoboda M., *Príspevek k problematice pečeti johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity” 1999, 46, s. 41–66.
- Piech Z., *Średniowieczne pieczęcie tynieckie*, w: *Benedyktyni tynieccy w średniowieczu. Materiały z sesji naukowej, Wawel–Tyniec, 13–15 października 1994*, red. K. Żurowska, Tyniec – Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 1995, s. 121–140.
- Pokora P., *Pieczęcie księcia opolskiego Jana zwanego Kropidło*, w: *Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, DiG, Poznań–Warszawa 2006, s. 405–423.
- Sobel J.R., *Zmienność pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych w średniowieczu (do 1419 roku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2022, 14 (18), s. 56–82.
- Strzyżewski W., *Pieczęcie administracyjne w księstwie Siedlisko-Bytom w XVIII wieku*, „Studia Lubuskie. Prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie” 2007, 3, s. 183–188.
- Syska E., *Pieczęcie Gorzowa Wielkopolskiego w średniowieczu*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2003, 10, s. 9–21.
- Szymoniak M., *Pieczęcie w opactwach cysterskich z diecezji krakowskiej do początku czasów nowożytnych. Próba rekonstrukcji systemów sfragistycznych*, „Studia Źródłoznawcze” 2022, 60, s. 27–55.
- Tarnas-Tomczyk A., *Zapomniana pieczęć biskupa wrocławskiego Nankera*, w: *Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie*, red. K. Bobowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, s. 152–162.
- Urban W., *Studia nad dziejami wrocławskiej diecezji w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 1959.

- Urban W., *Szkice z dziejów diecezji wrocławskiej. Biskup Jodok z Rosenbergu*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 1965, 3/2, s. 383–417.
- Vocabularium internationale sigillographicum*, eds. K. Müller, L. Vrtel, VEDA, wydawateľstvo Slovenskej akademie vied, Bratislava 2016.
- Włodarski Ł., *Pieczęć sufragana płockiego Michała z Raciąża (1496–1513). Zarys problematyki*, „*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*” 2019, 111, s. 415–421.
- Wójcik M.L., *Biskupi wrocławscy w opinii Jana Długosza*, w: *Duchowieństwo i laicy*, red. A. Wałkowski, Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin, Warszawa 2010, s. 206–224.
- Wólkiewicz E., *Ex plebe humili? O pochodzeniu i rodzinie biskupa wrocławskiego Piotra Nowaka (1448–1456)*, „*Roczniki Historyczne*” 2004, 70, s. 183–196.
- Wólkiewicz E., *Kariery „w cieniu katedry”*. *Oficjalowie wrocławscy w średniowieczu*, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. A. Gąsiorowski, G. Rutkowska, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, Warszawa–Poznań 2015, s. 285–308.
- Wólkiewicz E., *Proletariusze modlitwy? Drogi karier, finanse i kultura materialna niższego kleru w średniowiecznej Nysie*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2020.
- Zasady transkrypcji inskrypcji napieczętej*, w: *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, red. P. Gut, M. Hlebionek, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2020, s. 159–163.
- Żerelik R., *Kancelaria biskupów wrocławskich do 1301 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991.

Jagna Rita Sobel

Sphragistic Systems of the Bishops of Wrocław Piotr II Nowak and Jodok of Rožemberk

Summary

The article deals with the problem of the sphragistic systems of two 15th-century Bishops of Wrocław: Piotr II Nowak (1447–1456) and Jodok of Rožemberk (1456–1467). The analysis covers the seals with which they authenticated the documents they issued, both before their election to the episcopal see and after they had ruled the diocese. The aim of the enquiry, which included almost 350 archival units, was to make a complete inventory of all the diplomas sealed by the aforementioned hierarchs. It showed that Piotr Nowak used five types of seals (a personal seal, an official seal, an administrative episcopal seal and a minor and major episcopal seal) during his activity, while Jodok of Rožemberk used seven (a monastic seal, a personal seal, two types of a minor episcopal seal, a major episcopal seal, an *ad causas* seal and a vicariate seal *in spiritualibus*). The research presented here focused both on the material aspects of the imprints made with the aforementioned stamps, such as the colour of the seal material or the method of connection to the document, which made it possible to establish the sigillation customs prevalent in the chancelleries of the two bishops, and on the ‘lifespan’ of these stampings, that is, their functioning, including their use by successive owners.

Keywords: sphragistic system, the Middle Ages, bishopric of Wrocław, Piotr II Nowak, Jodok of Rožemberk

Jagna Rita Sobel

Systemy sfragistyczne biskupów wrocławskich Piotra II Nowaka i Jodoka z Rożemberka

Streszczenie

W artykule podjęto problem systemów sfragistycznych dwóch biskupów wrocławskich z XV stulecia: Piotra II Nowaka (1447–1456) i Jodoka z Rożemberka (1456–1467). Analizie poddane zostały pieczęcie, którymi uwierzytelniali oni wystawiane przez siebie dokumenty zarówno przed wyborem na stolicę biskupią, jak i po objęciu rządów w diecezji. Celem przeprowadzonej kwerendy, obejmującej blisko 350 jednostek archiwalnych, była pełna inwentaryzacja wszystkich dyplomów opieczętowanych przez wspomnianych hierarchów. Wykazała ona, że Piotr Nowak posługiwał się w czasie swojej aktywności pięcioma typami pieczęci (osobistą, oficjalatą, administracyjną biskupstwa oraz mniejszą i większą biskupią), natomiast Jodok z Rożemberka – siedmioma (zakonną, osobistą, dwoma typami biskupiej pieczęci mniejszej, większą pieczęcią biskupią, pieczęcią *ad causas* oraz wikariatu *in spiritualibus*). Zaprezentowane badania koncentrowały się zarówno na aspektach materialnych wykonanych wymienionymi stemplami odcisków, takich jak barwa materiału pieczętnego czy sposób połączenia z dokumentem, co pozwoliło ustalić zwyczaje sigillacyjne panujące w kancelariach obu biskupów, jak i na „czasie życia” tych tłoków, a więc ich funkcjonowaniu, w tym użytkowaniu przez kolejnych właścicieli.

Słowa kluczowe: system sfragistyczny, średniowiecze, biskupstwo wrocławskie, Piotr II Nowak, Jodok z Rożemberka

Jagna Rita Sobel

Sphragistische Systeme der Breslauer Bischöfe Piotr II. Nowak und Jodok von Rosenberg

Zusammenfassung

Der Artikel befasst sich mit dem Problem der sphragistischen Systeme der beiden Breslauer Bischöfe des 15. Jahrhunderts, Piotr II. Nowak (1447–1456) und Jodok von Rosenberg (1456–1467). Untersucht wurden die Siegel, mit denen sie die von ihnen ausgestellten Urkunden sowohl vor ihrer Wahl zum Bischofssitz als auch nach der Übernahme der Diözesanherrschaft beglaubigten. Ziel der durchgeführten Recherche, die fast 350 Archiveinheiten umfasste, war es, ein vollständiges Inventar aller von den genannten Hierarchen gesiegelten Diplome zu erstellen. Es zeigte sich, dass Piotr Nowak während seiner Tätigkeit fünf Arten von Siegeln verwendete (ein persönliches Siegel, ein Siegel des Offizialats, ein bischöfliches Verwaltungssiegel sowie ein kleines und ein größeres bischöfliches Siegel), während Jodok von Rosenberg sieben einsetzte (ein Ordenssiegel, ein persönliches Siegel, zwei Arten eines kleineren bischöflichen Siegels, ein größeres bischöfliches Siegel, ein Siegel *ad causas* und ein Vikariatssiegel *in spiritualibus*). Die hier vorgestellten Untersuchungen konzentrierten sich sowohl auf die materiellen Aspekte der mit den genannten Stempeln vorgenommenen Abdrücke, wie die Farbe des Siegelmaterials oder die Art der Verbindung mit der Urkunde, die es ermöglichten, die in den Kanzleien der beiden Bischöfe vorherrschenden Siegelungsgewohnheiten zu ermitteln,

als auch auf die „Lebensdauer“ dieser Stempel, d.h. ihre Funktionsweise, einschließlich ihrer Verwendung durch die nachfolgenden Besitzer.

Schlüsselwörter: sphragistisches System, Mittelalter, Bischof von Breslau, Piotr II. Nowak, Jodok von Rosenberg